

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra etiky, psychologie a charitativní práce

Bakalářská práce

Problémy spjaté s odchodem z dětského domova do běžného
života

Vedoucí práce: Mgr. Jana Šimečková

Autor práce: Lucie Lejsková, DiS.

Studijní obor: Sociální a charitativní práce

Ročník: 4.

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem odhalování plagiátů.

13. března 2017

.....
Lucie Lejsková, DiS.

Poděkování

„Děkuji vedoucí bakalářské práce Mgr. Janě Šimečkové za cenné rady, připomínky, podporu a metodické vedení práce.“

Obsah

Úvod.....	6
1 Systém náhradní péče o děti a dospívající v ČR.....	8
1.1 Náhradní rodinná péče	8
1.1.1 Osvojení	8
1.1.2 Pěstounská péče	9
1.1.3 Pěstounská péče na přechodnou dobu.....	10
1.1.4 Poručenství.....	11
1.1.5 Svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče	11
1.1.6 Mezinárodní osvojení.....	12
1.1.7 Hostitelská péče	12
1.2 Ochranná a ústavní výchova	13
1.2.1 Ochranná výchova.....	13
1.2.2 Ústavní výchova.....	14
1.3 Zařízení pro výkon ochranné a ústavní výchovy	15
1.3.1 Dětská centra.....	15
1.3.2 Diagnostické ústavy	15
1.3.3 Dětské domovy.....	16
1.3.4 Dětské domovy se školou.....	16
1.3.5 Výchovné ústavy	17
1.3.6 Zařízení pro okamžitou pomoc	18
2 Dětské domovy pod lupou	18
2.1 Příčiny umístění dětí do dětského domova	19
2.1.1 Alkoholismus a jiné návykové látky v rodině	20
2.1.2 Prostituce rodičů.....	21
2.1.3 Zneužívání a týrání dětí.....	21

2.1.4	Nezvládnutá výchova v rodině.....	22
2.1.5	Nízká sociální a ekonomická úroveň rodiny.....	22
2.1.6	Trestná činnost rodičů.....	23
2.2	Přijímání uživatele do dětského domova a činnost sociálního pracovníka.....	23
2.3	Rizika ústavní péče.....	25
2.3.1	Deprivační syndrom.....	25
2.3.2	Hospitalismus.....	26
2.4	Odchod z dětského domova a nejčastější problémy.....	27
2.4.1	Finanční situace, problém nalézt vhodné zaměstnání.....	28
2.4.2	Oblast bydlení.....	30
2.4.3	Vztahové potíže.....	31
3	Výzkumné šetření.....	33
3.1	Popis výzkumného problému a cíl výzkumu.....	33
3.2	Charakteristika výzkumného souboru.....	33
3.3	Obsahové ukazatele oblastí života dětí po odchodu z dětského domova.....	34
3.3.1	Finanční oblast.....	35
3.3.2	Oblast bydlení.....	35
3.3.3	Oblast vztahová.....	36
3.4	Metody výzkumu.....	37
4	Vyhodnocení výzkumného šetření.....	39
5	Diskuze.....	46
6	Závěr.....	50
7	Seznam použitých zdrojů.....	52
8	Seznam příloh.....	57
9	Přílohy.....	58
10	Abstrakt.....	72
11	Abstract.....	73

Úvod

Dětské domovy spadají do systému náhradní péče o děti a dospívající v České republice. Ukládá se především v případech, kdy se rodiče z nějakého důvodu nemohou, nechtějí nebo neumí postarat. Charta práv dítěte hovoří o právu dítěte vyrůstat v rodinném prostředí plném lásky a pozornosti. Bohužel je toto právo některým dětem odepřeno, což může mít za následek ohrožení dítěte a jeho vyhlídek na úspěšnou budoucnost. Česká republika se co do počtu dětí umístěných do dětských domovů a výchovných ústavů objevuje na prvním místě v Evropě.¹ Státní zařízení však nedokáží nahradit dítěti rodinné prostředí. Dítě v dětském domově strádá, co se týče uspokojování jeho základních potřeb.

Pro člověka, který žije v rodině, je tato situace těžká, ale často se mu dostává podpory od jeho rodičů a dalších příbuzných. Pro děti z dětského domova mohou být i maličkosti, které jsou pro ostatní zautomatizované, velkým problémem. Chybí jim zkušenosti s domácími pracemi, kulturními událostmi, pracovními návyky (pozitivní vzor rodičů) a další. Velmi důležitá je proto příprava v průběhu pobytu v dětském domově na budoucí život. To, jakým způsobem budou tito lidé na běžný život připraveni, se odráží v jejich adaptaci běžným podmínkám.

Téma bakalářské práce jsem si zvolila z důvodu, že jsem pracovala v Nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež, kde jsem často hovořila s uživatelem, který právě odešel z dětského domova. Byl jsem zaskočena tím, jak byl nepřipravený na život. Neměl základní informace o smlouvách, které mu připadaly nedůležité, o možnostech ubytování, tudíž zatím přespával, kde zrovna mohl. Vedl sexuálně bohatý život bez obav z následků. Z toho, co vyprávěl, bylo zjevné, že byl naprosto neinformovaný, i když si to sám nepřiznával a myslel si, že se všechno vyřeší samo. Bohužel jeho život skončil o 1,5 roku později. Začalo mě zajímat, jak je legislativně ošetřen odchod z dětského domova, včetně konkrétních metod přípravy na tuto skutečnost v rámci zařízení.

Bakalářská práce je členěna do několika hlavních kapitol. V první kapitole jsem se zaměřila na systém náhradní péče v České republice, kam se řadí náhradní rodinná péče a ústavní a ochranná výchova. Další kapitola hlouběji představuje dětské domovy. Uvádím zde důvody pro přijetí dítěte do dětského domova a proces přijímání.

¹ Srov. ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy*, s.39.

Předkládám negativní dopady, které jsou způsobené dlouhodobým pobytem dítěte v dětském domově. Také se samozřejmě zabývám problémy, které se nejčastěji po odchodu z dětského domova u těchto osob vyskytují. Cílem této práce je zjistit, jak se respondenti vyrovnávali s problémy v jednotlivých oblastech jejich života a zda jim byla nabídnuta návazná služba nebo účast v projektu, který je pro tyto osoby určen.

Pro účely výzkumu byla zvolena kvalitativní metoda, konkrétně polostrukturovaný rozhovor. Výzkumné šetření bude uskutečněno s bývalými dlouhodobými uživateli dětských domovů, kteří odešli v době dosažení plnoletosti, respektive po ukončení přípravy na budoucí povolání. Respondenti budou pocházet z různých částí České republiky. Po provedení výzkumného šetření bude následovat jeho celkové vyhodnocení. Budu vycházet ze stanovených obecných ukazatelů.

Při vypracování bakalářské práce vycházím z odborné literatury, která se zabývá problematikou náhradní rodinné péče a ústavní péče, dětských domovů včetně jeho rizik a problémů po odchodu z nich. Mezi hlavní zdroje patří Matoušek Oldřich „Ústavní péče“, Matějček Zdeněk, Bubleová Věduna, Kovařík Jiří „Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace“. Dále jsem čerpala z knih od Vašŕatkové Jany a Vyhnálkové Pavly „Rodina a náhradní rodinná péče“ a od Vocilky Miroslava „Dětské domovy v České republice I“ aj.

1 Systém náhradní péče o děti a dospívající v ČR

V České republice, stejně jako v ostatních zemích, žijí děti, o které se rodiče z nějakého důvodu nemohou, nebo nechtějí starat. Pro takové případy existuje řešení, které představuje systém náhradní péče. Ta je v ČR pod záštitou tří ministerstev, a to Ministerstva práce a sociálních věcí, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstva zdravotnictví.

Systém náhradní péče je v České republice rozdělen na náhradní rodinnou péči, ústavní výchovu a ochrannou výchovu. Všechna tato státní zřízení mají své nevyvratitelné výhody, ale také svá negativa.

V následujícím textu vymezím základní informace u každé z forem náhradní péče, podmínky a další možná ustanovení.

1.1 Náhradní rodinná péče

V případech, kdy dítě pobyt v nevhodném rodinném prostředí poškozuje a není již naděje, že by se situace v rodině zlepšila natolik, že by se dítě mohlo vrátit zpět, je potřeba zajistit tomuto dítěti náhradní rodinu nebo náhradní rodinnou péči. Náhradní péče je určena i pro děti, o které se rodiče nemohou ze závažných důvodů starat, např. nemoc, úmrtí, pracovní důvody, výkon odnětí svobody aj.²

1.1.1 Osvojení

Osvojení je nejvhodnějším způsobem náhradní rodinné výchovy zejména v útlém věku dítěte.³ Právní vymezení nalezneme v občanském zákoníku č. 89/2012 Sb. Podmínkou je právně volné dítě, o čemž rozhoduje soud. Na jeho základě je dítě svěřeno do nové rodiny. Osvojením nabývají osvojitelé při výchově práva a povinnosti rodičů a zanikají vazby dítěte vůči původní rodině.⁴ Aby dítě bylo společné dvěma lidem, musí spolu být oddáni.⁵

Mezi osvojiteli a dítětem vzniká vztah jako mezi biologickými rodiči a jejich vlastními dětmi, o čemž napovídá i fakt, že dítě osvojením získává i příjmení jeho

² Srov. VOCILKA, M. *Dětské domovy v České republice I. (teoretická východiska)*, s. 9.

³ Tamtéž.

⁴ Srov. PAZLAROVÁ, H. Osvojení. In MATOUŠEK, O. a kol. *Encyklopedie sociální práce*, s. 468.

⁵ Srov. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce. Druhé, přepracované vydání*, s. 129.

nových rodičů.⁶ Dítě přijímá náhradní rodiče za své, jelikož se k němu mateřsky a otcovsky chovají, je mu jedno, že jej náhradní matka neporodila a nezáleží mu na tom, co o této záležitosti říká zákon a jiné instituce.⁷ Osvojit lze pouze nezletilé dítě.⁸ Vážné mentální postižení dítěte je často důvodem k neumístění tohoto dítěte do nové rodiny.⁹

Zákon rozlišuje dva druhy osvojení:

- „**zrušitelné**“, neboli prosté osvojení - práva a povinnosti rodičů přecházejí na osvojitele, ale v rodném listu jsou zapsáni biologičtí rodiče dítěte. Jak je z názvu patrné, tuto adopci lze zrušit. Tento typ se využívá v případě osvojení dítěte mladšího jednoho roku.
- „**nezrušitelné**“, kdy jsou osvojitelé zapsáni do rodného listu dítěte. Tento typ se využívá častěji než adopce prostá. Manželská dvojice, manžel(ka) rodiče dítěte nebo jedinec, kteří si mohou dítě osvojit, musí zároveň splnit společenská očekávání, která od osvojení vyplývají.¹⁰

1.1.2 Pěstounská péče

Pokud nelze splnit právní podmínky pro osvojení a péče ze strany rodičů je dlouhodobě nedostatečná, následuje možnost pěstounské péče, o které rozhoduje soud. Prvořadý je vždy zájem dítěte.¹¹ Právní vymezení určuje občanský zákoník č. 89/2012 Sb. a zákon č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči, ve znění pozdějších předpisů.¹²

Pěstounská péče zajišťuje dostatečnou míru hmotného zabezpečení dítěti. Je státem přiměřeně odměňovaná. Pěstouni rozhodují o běžných záležitostech dítěte, o závažnějších (např. volba povolání) mají právo rozhodovat biologičtí rodiče, se kterými se dítě může nadále stýkat. Pěstoun v tomto případě tedy není zákonným zástupcem dítěte.¹³ Stát kontroluje kvalitu poskytované péče prostřednictvím oddělení

⁶ BUBLEOVÁ, V., KOVAŘÍK, J. Organizace náhradní rodinné péče. In MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*, s. 33.

⁷ Srov. MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*, s. 21.

⁸ Srov. BUBLEOVÁ, V., KOVAŘÍK, J. Organizace náhradní rodinné péče. In MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*, s. 33.

⁹ Srov. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, s. 130.

¹⁰ Srov. BUBLEOVÁ, V., KOVAŘÍK, J. Organizace náhradní rodinné péče. In MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*, s. 33.

¹¹ Srov. VOCILKA, M. *Dětské domovy v České republice I. (teoretická východiska)*, s. 9.

¹² Srov. BUBLEOVÁ, V., KOVAŘÍK, J. Organizace náhradní rodinné péče. In MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*, s. 34.

¹³ Tamtéž, s. 35.

sociálně-právní ochrany dětí. Sociální pracovníci z těchto oddělení by měli rodinu doprovázet, podporovat ji a dohlížet na ni.¹⁴

Jsou rozlišovány dva typy pěstounské péče:

- **individuální**, která se uskutečňuje v běžném rodinném prostředí;
- **skupinová**, která je zajišťována ve zvláštních zařízeních pro výkon pěstounské péče nebo v SOS vesničkách.¹⁵ V těchto vesničkách žije náhradní matka společně s 5 - 7 dětmi různého věku v jedné domácnosti v samostatném domě. Výhodou je, že i po opuštění SOS vesničky se sem dítě může vracet. Naopak nevýhodou je, že zde chybí mužský prvek. Muž je zde pouze jako správce a s dětmi má přímý kontakt pouze výjimečně. V České republice existují tři SOS vesničky.¹⁶

1.1.3 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Do této formy náhradní rodinné péče může soud dítě svěřit na návrh orgánu sociálně právní ochrany dětí. Osoby vhodné k výkonu pěstounské péče na přechodnou dobu jsou evidovány u orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Dítě je jim svěřeno na dobu, po kterou rodič nemůže ze závažných důvodů dítě vychovávat, nebo na dobu, kdy se čeká na souhlas rodičů s osvojením, anebo dokud soud nerozhodne o tom, že není třeba souhlasu rodičů k osvojení.¹⁷

Pěstounská péče na přechodnou dobu je možná nejdéle na jeden rok. Pokud jsou do této péče svěřeni sourozenci v pozdější době, lze tuto lhůtu prodloužit, ale vždy platí doba péče maximálně jeden rok od umístění posledního ze sourozenců. Vyživovací povinnost náleží nadále rodičům nebo jiným osobám, které určí soud. Výživné se vyplácí orgánu sociálně-právní ochrany dětí, který jej předá pěstounovi, případně zletilému dítěti příspěvek na úhradu potřeb dítěte.¹⁸

¹⁴ Srov. PAZLAROVÁ, H. Pěstounská péče. In MATOUŠEK, O. a kol. *Encyklopedie sociální práce*, s. 467.

¹⁵ Srov. BUBLEOVÁ, V., KOVAŘÍK, J. Organizace náhradní rodinné péče. In MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*, s. 35.

¹⁶ Srov. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, s. 208.

¹⁷ MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ [on-line]. [cit. 2016-09-04]. *Náhradní rodinná péče*. Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/14501>>.

¹⁸ Tamtéž.

1.1.4 Poručenství

V případě úmrtí rodičů, zbavení či pozastavení rodičovské zodpovědnosti nebo pokud nemají rodiče dítěte způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, určí soud dítěti poručníka. Poručník namísto rodičů dítě vychovává, zastupuje jej a spravuje jeho majetek.¹⁹

Rodiče soudu doporučují osobu, která by dle nich byla vhodným poručníkem. Soud, pokud to není v rozporu se zájmy dítěte, jejich návrhu většinou vyhová. Pokud rodiče nikoho nedoporučí, pak soud ustanoví někoho z příbuzných nebo osobu, která je dítěti, případně rodině, blízká, a nebo jinou fyzickou osobu. Pokud nikdo takový není, ustanoví soud poručníkem orgán sociálně-právní ochrany dětí.²⁰

Poručník skládá u soudu slib, že bude odpovídat za řádné plnění své funkce, a že bude dbát pokynů soudu.²¹ Poručník je pravidelně kontrolován. Jeho povinností je předkládat soudu zprávy o poručenci a vyúčtování ze správy jeho jmění. Pokud výnosy jmění nepřesahují běžné výdaje za výživu a výchovu dítěte, pak může soud poručníka zbavit nutnosti předkládání podrobného vyúčtování.²² Jakékoli podstatné rozhodnutí, které se týká dítěte, musí schválit poručníkovi soud.²³

1.1.5 Svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče

V podstatě jde o nejvolnější formu náhradní rodinné péče. V tomto případě se očekává, že se dítě bude moci vrátit zpět ke své biologické rodině.²⁴

Soud může svěřit dítě do péče jiné fyzické osoby než rodiče, pokud to vyžaduje zájem dítěte a fyzická osoba vydá záruku jeho řádné výchovy. Soud dává přednost příbuznému. Podmínkou je nutnost placení výživného, jelikož vyživovací povinnost ze strany rodičů k dítěti nadále trvá. Pokud tedy nejsou rodiče schopni či ochotni platit výživné, nelze dítě do této formy péče svěřit. Je žádoucí, aby bylo určeno právo osoby, která pečuje o dítě, přijímat výživné od rodičů, hospodařit s ním a v případě neplacení výživného jej po rodičích vymáhat.²⁵

¹⁹ Srov. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

²⁰ Tamtéž.

²¹ Srov. VAŠŤATKOVÁ, J., VYHNÁLKOVÁ, P. (ed.) *Rodina a náhradní rodinná péče*, s. 26.

²² Srov. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

²³ Srov. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, s. 143.

²⁴ Srov. VAŠŤATKOVÁ, J., VYHNÁLKOVÁ, P. (ed.) *Rodina a náhradní rodinná péče*, s. 27.

²⁵ Srov. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ [on-line]. [cit. 2016-09-04]. *Formy náhradní rodinné péče*. Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/14501>>.

1.1.6 Mezinárodní osvojení

V České republice je mezinárodní osvojení poskytováno od roku 2000, kdy vstoupila v platnost Haagská úmluva. Využívá se tam, kde dítě nemůže být předáno do výchovy nějakého zařízení péče o děti nebo rodině osvojitele nebo o dítě nemůže být vhodným způsobem postaráno v zemi jeho původu.²⁶

V průběhu realizace této formy osvojení došlo k několika zpřísněním na žadatele z ciziny. Do roku 2013 bylo takto osvojeno celkem 458 dětí. Z ciziny do České republiky bylo osvojeno jen jedno dítě.²⁷ V některých zemích je s mezinárodní adopcí spojen problém ohledně korupce úředníků a prodeje dětí, které pocházejí z velmi chudých rodin.²⁸

Bylo upozorněno na nepřesný překlad Úmluvy, který neuvádí možnost umístění dítěte do pěstounské péče, ba dokonce upřednostňuje umístění dítěte do dětského domova před adopcí do ciziny, což je ale naprosto proti základní ideje Úmluvy.²⁹

1.1.7 Hostitelská péče

V případě hostitelství si dobrovolník vyzvedává ze zařízení dítě k sobě domů (např. na víkendy). Řídí se § 30 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí.³⁰ Zde je hostitelství vymezeno jako pobyt mimo zařízení u osob jiných než rodičů na maximální dobu 14 dní.³¹

Hostitelství zmírňuje dopad ústavní deprivace na děti. Jedná se o jednoduchou formu kontaktu dětí z ústavu s vhodnými lidmi mimo ústav.³²

Bohužel o této formě náhradní rodinné péče mnoho lidí nemá ponětí, což by jistě mělo být podnětem pro stát ve smyslu zkvalitnění právní úpravy minimálně této části zákona.³³

²⁶ Srov. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ [on-line]. [cit. 2016-09-04]. *Formy náhradní rodinné péče*. Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/14501>>.

²⁷ Srov. KOPECKÁ, S. *Mezinárodní osvojení - zkušenosti třinácti let, aktuální situace a změny*. [on-line]. [cit. 2016-11-24]. Dostupné na WWW: <http://www.triada-centrum.cz/publ/sborniky/sbornik_2013.pdf>. s. 45, 47.

²⁸ Srov. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, s. 20.

²⁹ Srov. ZÁLESKÝ, R., BUBLEOVÁ, V., KOVARÍK, J. Mezinárodní adopce. In MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*, s. 145-146.

³⁰ Srov. NOŽÍŘOVÁ, J. *Náhradní rodinná péče*, s. 14.

³¹ Srov. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí.

³² Srov. KLIMEŠ, J. *Koncept instituce hostitelství v NRP*. [on-line]. [cit. 2016-12-17]. Dostupné na WWW: <<http://klimes.mysteria.cz/nrp/hostitelstvi.htm>>.

³³ Srov. NOŽÍŘOVÁ, J. *Náhradní rodinná péče*, s. 14.

1.2 Ochranná a ústavní výchova

I přes to, že se objevují názory, že institucionální výchova je již překonaná a nepotřebná, shodují se někteří autoři na tom, že náhradní institucionální výchova je naopak stále velmi žádoucí.³⁴ Má své nezastupitelné místo v naší společnosti. Školská výchovná zařízení doprovází negativa, ale jsou jedinou možností pro stále vysoký počet dětí.³⁵ Oddělení dítěte od rodičů může v některých případech vést k tomu, že spolu později (např. po realizaci rodinné terapie) mohou žít spokojeným rodinným životem.³⁶

Často se vyskytují situace, kdy je rodina pro dítě riziková. Odborníci tak musí dítěti pomoci a zároveň hájí jeho zájmy. Zde je rozhodující úloha sociálního pracovníka, který se musí konkrétním případem vždy velmi důkladně zabývat. Jeho konečné rozhodnutí musí být podloženo hlubokou znalostí každého případu i odbornými předpoklady. Měl by se vyvarovat nekritické preferenci rodiny, která bývá spojena s přeceněním možností sociální terapie.³⁷

Ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy je v současné době umístěno přibližně 8 tisíc dětí.³⁸

1.2.1 Ochranná výchova

Ochranná výchova je institut trestního práva. Je jedním z prostředků, které jsou určeny ke splnění účelu tohoto zákona.³⁹ Řadí se mezi ochranné opatření, je tedy jistou újmou a omezením osobní svobody a práv toho, komu je uložena. Přestože účel ochranných opatření není v trestním zákoně přesně uveden, lze říci, že použitím ochranných opatření chce být dosaženo především prevence, tedy odstranění nebo alespoň snížení nebezpečí dalšího porušení nebo ohrožení zájmů chráněných trestním zákonem. Zajisté je vhodná také izolace a léčba osob nepřičetných či méně přičetných.⁴⁰ Avšak přesto

³⁴ Srov. ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní péče*, s. 34.

³⁵ Srov. JANSKÝ, P. *Problémové dítě a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních*, s. 98.

³⁶ Srov. ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní péče*, s. 34.

³⁷ Srov. JANSKÝ, P. *Problémové dítě a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních*, s. 92.

³⁸ Tamtéž, s. 93.

³⁹ Srov. Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon.

⁴⁰ JELÍNEK J., MELICHAROVÁ D. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže s poznámkami a judikaturou*, s. 41.

nemá ochranná výchova trestní charakter a její uložení není zapsáno do trestního rejstříku.⁴¹

Ukládá se dítěti staršímu 12 let a mladšímu 15 let, které spáchá čin, jenž je u dospělého postižen výjimečným trestem. Dále se vyskytuje v případech, kdy se dítě mladší 15 let zachová protizákonně a není dostatečně postaráno o jeho výchovu. Lze ji aplikovat taktéž u mladistvých (tj. 15 - 18 let), kteří žijí v nevhodném prostředí.⁴²

Další podrobnosti ohledně uložení ochranné výchovy a jiné informace nalezneme v zákoně č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

1.2.2 Ústavní výchova

Ústavní výchova je opatření, které navrhuje orgán sociálně-právní ochrany dětí a schvaluje jej soud. Ukládá se tam, kde rodina není schopna nebo ochotna o dítě náležitě pečovat a výchovu není možné zajistit jiným vhodným způsobem.⁴³

Lze ji uložit pouze nezletilé osobě a prodloužit nejdéle do 19 let. Před nařízením musí soud prozkoumat, zda je možné uplatnit náhradní rodinnou péči nebo péči v zařízení pro děti, které vyžadují okamžitou pomoc. V akutních případech se navrhuje tzv. předběžné opatření, o kterém rozhoduje soud během 24 hodin, a které může trvat maximálně 3 měsíce.⁴⁴

Ukončení ústavní výchovy navrhuje soudu orgán sociálně-právní ochrany dětí. Pokud pominou důvody, kvůli kterým bylo dítě umístěno do ústavní výchovy, nebo pokud je možné dítěti zajistit náhradní rodinnou péči, měl by soud dle zákona ústavní výchovu zrušit.⁴⁵

V České republice je ústavní výchova, ve srovnání s jinými státy, nadužívána, nevyužívají se dostatečně neústavní formy péče o potřebné děti.⁴⁶

⁴¹ Srov. ŠVANCAR, Z., BURIÁNKOVÁ, J. *Speciálně-pedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy*, s. 12.

⁴² Srov. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, s. 125-126.

⁴³ Tamtéž, s. 240.

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁶ Tamtéž.

1.3 Zařízení pro výkon ochranné a ústavní výchovy

Zařízení poskytují péči dětem s nařízenou ústavní nebo uloženou ochrannou výchovou. Nabízejí sociálně pedagogické a psychologické služby, mj. i ambulantní formou.⁴⁷ V následujících podkapitolách jsem tato zařízení shrnula.

1.3.1 Dětská centra

Dřívější kojenecké ústavy prošly transformací, a to především kvůli stále zvyšujícímu se počtu ohrožených dětí.⁴⁸

Dětská centra jsou zřízena pro děti od jednoho do tří let, které nemohou vyrůstat v rodině. Není s podivem, že tyto děti jsou často ohroženy deprivací.⁴⁹

Mezi hlavní principy dětských center je preventivní zaměření a zahrnutí rodiny do péče ze strany státu. Za důležité je pokládána spolupráce s dalšími obory a zahrnutí jak diagnostických, tak i terapeutických přístupů. Dětské centrum je tedy zařízení, které poskytuje komplexní interdisciplinární péči dětem, které jsou jakkoliv ohroženy ve svém vývoji, a to včetně pomoci jejich rodinám.⁵⁰

1.3.2 Diagnostické ústavy

Přicházejí sem děti s nařízenou ústavní nebo ochrannou výchovou. Dítě sem může být umístěno i na základě žádosti rodičů nebo jiných osob, které zodpovídají za výchovu dítěte. Děti se během dvou měsíců komplexně vyšetří a jsou navrženy další možnosti, nejčastěji umístění do dětského domova nebo výchovného ústavu.⁵¹

Významným požadavkem je stabilizovat přijaté děti a adaptovat je na podmínky ústavní výchovy.⁵²

Diagnostické ústavy dříve rozhodovaly o umístění dítěte do dětského domova, nyní ale tuto pravomoc nemají, rozhoduje o tom nestranný soud.⁵³

⁴⁷ Srov. Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

⁴⁸ Srov. SCHNEIBERG, F. [on-line]. [cit. 2017-02-06]. *Dětská centra - moderní nástroj komplexní péče o ohrožené děti a jejich rodinu*. Dostupná prezentace na WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/8044>>.

⁴⁹ Srov. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, s. 84.

⁵⁰ Srov. SCHNEIBERG, F. [on-line]. [cit. 2017-02-06]. *Dětská centra - moderní nástroj komplexní péče o ohrožené děti a jejich rodinu*. Dostupná prezentace na WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/8044>>.

⁵¹ Srov. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, s. 224.

⁵² Srov. JANSKÝ, P. *Problémové dítě a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních*, s. 94.

⁵³ ÚŘAD VLÁDY ČR [on-line]. [cit. 2016-10-12]. *Usnesení Výboru pro práva dítěte*. Dostupné na WWW: <<https://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/pri-uradu-vlady/jiri-dienstbier/aktualne/Usneseni-Vyboru-pro-prava-ditete---k-diagnostickym-ustavum.pdf>>.

Uživatelé diagnostických ústavů tvoří zvláštní druh subkultury, ve které jsou, na rozdíl od společnosti a soudů, rozdílně vnímány a posuzovány násilné činy, např. je druhí obdivují pro něco, za co by je lidé běžně odsoudili.⁵⁴

1.3.3 Dětské domovy

Dětské domovy jsou státní školská výchovná zařízení, výjimkou jsou pouze soukromé dětské domovy, které se v ČR v současné době vyskytují na 5 místech.⁵⁵ V dětských domovech se neuskutečňuje ochranná výchova, nýbrž pouze ústavní výchova. Dětské domovy také zajišťují hmotnou, výchovnou a sociální péči dětem a mládeži, kteří se vyvíjí po duševní stránce tak, jak je běžné, a kteří nemohou být ze závažných důvodů vychovávaní ve své biologické rodině, ani nemohou být osvojeni nebo umístěni v jiné formě náhradní rodinné péče. Může být přijato i dítě, které je rozumově opožděné, pokud má v dětském domově umístěného sourozence, nebo je-li možné zajistit jeho docházku do zvláštní školy.⁵⁶

V praxi se dá říci, že dětské domovy nahrazují dítěti hlavně sociální a výchovné zázemí. Velké procento dětí, které přicházejí do dětských domovů, jsou nechtěné a z rozpadlých rodin, nebo jsou umístěny přímo z kojeneckých ústavů.⁵⁷

1.3.4 Dětské domovy se školou

Dětské domovy se školou jsou státní zařízení s výjimkou jednoho soukromého.⁵⁸ Jsou do nich umísťovány hlavně děti, které trpí závažnou poruchou chování nebo duševní poruchou. Přijímány jsou děti od 6 let do ukončení povinné školní docházky.⁵⁹

Základní organizační jednotkou je, stejně jako v dětském domově, rodinná skupina, kterou tvoří 5 až 8 dětí, přičemž lze založit dvě až šesti skupin.⁶⁰

Pokud v průběhu docházky do školy při dětském domově pominou důvody, proč ji dítě mělo nařízeno navštěvovat, může začít chodit do jiné školy, která nespadá pod

⁵⁴ Srov. MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*, s. 119.

⁵⁵ Srov. JANSKÝ, P. *Problémové dítě a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních*, s. 93.

⁵⁶ Srov. VOCILKA, M. *Dětské domovy v České republice I. (teoretická východiska)*, s. 10.

⁵⁷ Srov. JANSKÝ, P. *Problémové dítě a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních*, s. 94.

⁵⁸ Tamtéž, s. 93-94.

⁵⁹ Srov. Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

⁶⁰ Srov. VÍTKOVÁ, M. *Integrativní speciální pedagogika. Integrace školní a sociální*, s. 381.

dětský domov. Změna je možná na základě žádosti ředitele dětského domova se školou.⁶¹

Jestliže dítě ukončuje školní docházku a jeho prospěch či jiné důvody neumožňují studium na střední škole, nebo neuzavře-li pracovní poměr, je přemístěno do výchovného ústavu.⁶²

1.3.5 Výchovné ústavy

Výchovné ústavy jsou zařízení, do nichž jsou přijímány děti s poruchami chování a děti páchající trestnou činností.⁶³ Všechny druhy výchovných ústavů jsou řízeny Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Jsou sem umístovány děti, dospívající a adolescenti starší 15 let nebo starší 12 let, pokud nemohou být umístěni do jiného zařízení, a to kvůli svým závažným poruchám chování. Zařazení do výchovného ústavu nařizuje soud.⁶⁴

Důvodů pro uložení ochranné nebo nařízení ústavní výchovy může být několik. Většinou se objevují kombinace těchto: děti/dospívající žijí v rozvráceném rodinném prostředí, kde selhávají základní funkce rodiny; děti, u kterých je přítomnost nějakého sociálně-patologického jevu, jako je např. užívání návykových látek, páchaní trestné činnosti, sexuální deviace apod.; děti s poruchami chování.⁶⁵

Výchovné ústavy se zaměřují na změnu a podporu osobnosti uživatele a jeho sociální okolí. Poskytují klientům hlavně péči výchovnou/převýchovnou, a také vzdělávací a sociální. Smyslem výchovných ústavů by neměla být náhrada rodičovství, a neměla by být považována za místa, kam se odkládají nepohodlné děti a dospívající.⁶⁶

Děti vychovávané ve výchovných ústavech žijí za zcela odlišných podmínek než děti, které vyrůstají v rodinném prostředí. Většinou mají i jiné životní zkušenosti z vlastních rodin, které z nejrůznějších důvodů neplnily své rodičovské povinnosti vůči

⁶¹ Srov. Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

⁶² Tamtéž.

⁶³ Srov. VOCILKA, M. *Výchovné ústavy v České republice*, s. 9.

⁶⁴ Srov. SEKERA, O., MATOUŠEK, O. Ústavní zařízení pro děti a mládež. In MATOUŠEK, O. *Encyklopedie sociální práce*, s. 415.

⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶ Tamtéž.

dítěti. Tyto aspekty ovlivňují citění, myšlení a jednání všech dětí, které jsou odlišné od dětí vychovávaných ve funkčních rodinách.⁶⁷

1.3.6 Zařízení pro okamžitou pomoc

Tato zařízení poskytují okamžitou pomoc a ochranu dítěti, které přišlo o jakoukoli pečující osobu nebo pokud je jeho život či vývoj vážně ohrožen. Pomoc či ochrana se vztahují také na děti, u kterých jsou závažným způsobem ohrožena jejich základní práva. Dále jsou sem samozřejmě zahrnuty tělesně nebo duševně týrané nebo zneužívané děti.⁶⁸

Dítě je do takového zařízení umístěno na základě rozhodnutí soudu, na základě žádosti zákonného zástupce dítěte, na základě žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností nebo pokud o to požádá samo dítě.⁶⁹

V těchto zařízeních může být umístěno maximálně 28 dětí, výjimku tvoří sourozenci, kteří by samostatně přesáhli limit, ale většinou je žádoucí, umístit je do stejného zařízení. Další výjimky uděluje MPSV. Délka pobytu je stanovena na 3 měsíce od umístění dítěte v případě žádosti zákonného zástupce dítěte o umístění; 6 měsíců, pokud o umístění požádá obecní úřad obce s rozšířenou působností nebo na základě žádosti dítěte.⁷⁰

Další podrobnosti, které jsou uvedeny v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, naleznete v Příloze č. 1.

2 Dětské domovy pod lupou

Dětský domov je zařízení, které zajišťuje výchovu a péči o děti zpravidla ve věku od 3 do 18 let, které mají nařízenou ústavní výchovu a nemají závažné poruchy chování.⁷¹ Tyto děti nemají příležitost k životu ve vlastní rodině proto, že ji nemají, nebo není schopna či ochotna se o ně postarat. Často se jedná o sociální sirotky, kteří převažují

⁶⁷ Srov. VOCILKA, M. *Výchovné ústavy v České republice*, s. 8.

⁶⁸ Srov. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí.

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ Srov. VÍTOVÁ, V. Podmínky edukace dětí s poruchami emocí nebo chování. In PIPEKOVÁ, J. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*, s. 368.

nad faktickými sirotky.⁷² Do dětského domova mohou být umístěny také nezletilé matky se svými dětmi.⁷³

Zákon 109/2002 Sb. ruší rozdělení dětských domovů na rodinný a internátní typ, které bylo zakotveno ve vyhlášce ze dne 19.5.1981 o školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy.

V každém dětském domově jsou od roku 2002 rodinné skupiny v počtu od šesti po osm dětí. V celém zařízení jsou minimálně dvě a maximálně šest rodinných skupin. Sourozenci se nachází ve stejné rodinné skupině, pouze v některých výjimečných odůvodněných, např. výchovných a vzdělávacích, dochází k jejich oddělení do různých rodinných skupin.⁷⁴

Školní docházku plní buď mimo dětský domov, nebo navštěvují školu v dětském domově se školou. Vždy se hledí na individuální vzdělávací možnosti dítěte.⁷⁵

Zákon č. 109/2002 Sb. nařizuje dětským domovům zpracovávat pro každé dítě roční plán výchovně vzdělávací činnosti a týdenní program výchovně vzdělávací činnosti. Dětské domovy kontroluje Česká školní inspekce.⁷⁶

2.1 Příčiny umístění dětí do dětského domova

Nejčastějším důvodem pro umístění dítěte do dětského domova je neplnění některých základních funkcí rodiny. Rodina zastává několik důležitých funkcí, které ovlivňují psychický vývoj, utváření osobnosti a socializaci dítěte.⁷⁷ Důvodem může být také nevhodné či protizákonné chování dítěte, jako např. dlouhodobá absence ve škole, kriminální činnost apod.⁷⁸

Děti, které jsou umístěny do ústavní péče, lze dle Ministerstva vnitra České republiky rozdělit do čtyř skupin. První skupinu tvoří děti osamělé, jejichž počet je ovšem zanedbatelný. Druhou skupinou jsou ohrožené děti, které pocházejí ze sociálně

⁷² Srov. MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 50.

⁷³ Srov. VÍTOVÁ, V. Podmínky edukace dětí s poruchami emocí nebo chování. In PIPEKOVÁ, J. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*, s. 368.

⁷⁴ Srov. Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

⁷⁵ Srov. VÍTOVÁ, V. Podmínky edukace dětí s poruchami emocí nebo chování. In PIPEKOVÁ, J. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*, s. 368.

⁷⁶ Srov. MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H. *Individuální plánování u dětí v ústavní péči*, s. 75.

⁷⁷ Srov. VOCILKA, M. *Dětské domovy v České republice I. (teoretická východiska)*, s. 26.

⁷⁸ Srov. VAŠTATKOVÁ, J., VYHNÁLKOVÁ, P. *Rodina a náhradní rodinná péče*, s. 61.

slabého a neuspořádaného rodinného prostředí. Do třetí skupiny se řadí rizikové děti, děti s výchovnými problémy, špatnou školní docházkou, experimentující s drogami atd. Čtvrtou skupinu tvoří děti, které již mají zkušenosti s kriminalitou a u nichž je odůvodněná obava, že budou v trestné činnosti pokračovat. Statistiky ukazují, že do institucionální péče je umísťováno téměř 40% dětí v předškolním věku z neúplných rodin, v pozdějším věku téměř 70%. Dále z údajů Ministerstva vnitra ČR vyplývá, že děti jsou do ústavní péče umísťovány zejména z důvodů sociálních a dále z důvodů poruchy chování. Zařazení dětí do institucionální péče je dlouhodobé, ve více než polovině případů trvá až do zletilosti dítěte. Fakt, že ústavní péče je v České republice preferovanou formou sociální péče, byl již mnohokrát kritizován mezinárodními institucemi a organizacemi.⁷⁹

Uvedu šest základních příčin selhání rodiny, které uvádí Zieglerová jako nejčastější důvody pro umístění dítěte do dětského domova.

2.1.1 Alkoholismus a jiné návykové látky v rodině

Je potřeba věnovat pozornost alkoholu, jelikož užívání tvrdých drog se jako příčina umístění dítěte do dětského domova objevuje zřídka. Alkohol je legální droga, která je ovšem nebezpečná.⁸⁰ „*Alkoholismus je definován jako choroba, která vzniká v důsledku opakovaného, častého a nadměrného požívání alkoholických nápojů.*“ Užíváním vzniká chorobný návyk, ztráta kontroly nad pitím, poruchy tělesného i psychického zdraví, mezilidských vztahů a osobnosti.⁸¹

Rodina, ve které se alkoholismus projevuje, nemůže dobře fungovat. Rodič alkoholik ztrácí zájem o dítě, není pro něj vhodným vzorem. Alkoholismus má negativní dopad na výchovu a vývoj dítěte.⁸²

Co se týče nealkoholových drog, je vždy potřeba zvážit nejen typ drogy, ale také způsob užívání, častost a zřetelné následky. V případě, kdy je rodič závislý na

⁷⁹ Srov. MINISTERSTVO VNITRA ČR [on-line]. [cit. 2016-11-22]. *Hodnocení systému péče o ohrožené děti*. Dostupné na [www: <http://www.mvcr.cz/clanek/hodnoceni-systemu-pece-o-ohrozene-deti.aspx>](http://www.mvcr.cz/clanek/hodnoceni-systemu-pece-o-ohrozene-deti.aspx).

⁸⁰ Srov. ZIEGLEROVÁ, R. Příčiny umístování dětí v dětském domově internátního typu a jejich následná resocializace. In VOCILKA, M. *Dětské domovy v České republice I. (teoretická východiska)*, s. 27.

⁸¹ Srov. HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*, s. 31.

⁸² Srov. ZIEGLEROVÁ, R. Příčiny umístování dětí v dětském domově internátního typu a jejich následná resocializace. In VOCILKA, M. *Dětské domovy v České republice I. (teoretická východiska)*, s. 27.

psychotropní látky, vidím jako nejlepší řešení svěřením dítě do některé z forem náhradní péče a léčení rodiče, pokud je k tomu svolný.

2.1.2 Prostituce rodičů

Prostituce začala být v ČR problémem po roce 1990, což souvisí se zrušením zákona o příživnictví a s otevřením hranic. Motivy, které vedou k prostituci, jsou různé. Většinou se uvádí vliv špatných sociálních podmínek, hlavně chudoba a morální rozvrat rodiny. Za ohrožené prostitucí se považují také dívky, které vyrostly nebo utekly z dětského domova nebo jiného zařízení. Také dívky z nefunkčních rodin, týrané či zneužívané, se mohou živit tímto druhem práce. Samotná sexuální apetence bývá důvodem pouze zřídka.⁸³

Dítě bývá odebráno především v případě pouliční či zahraniční prostituce. Problémem je, že matka pracuje převážně v noci a celý den poté spí, takže dítě zůstává bez dohledu. V některých případech se navíc dítě stává svědkem matčiny prostituce, což nepříznivě působí na jeho morální a psychický vývoj. V případě zvažování umístění do dětského domova nebo jiné formy náhradní rodinné péče se přihlíží k tomu, jak celou situaci zvládá otec dítěte.⁸⁴

2.1.3 Zneužívání a týrání dětí

Za týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte považujeme „jakékoliv nenáhodné, preventabilní, vědomé (případně i nevědomé) jednání rodiče, vychovatele anebo jiné osoby vůči dítěti, jež je v dané společnosti nepřijatelné nebo odmítané a jež poškozuje tělesný, duševní i společenský stav a vývoj dítěte a popřípadě způsobuje jeho smrt.“⁸⁵

Týrání a zneužívání je stále závažným problémem celé naší společnosti. Důsledkem je nízké sebevědomí, motivace a špatná soustředěnost, což má neblahý účinek na školní prospěch dítěte. Jeho výchova a vývoj jsou značně ohroženy. Je důležité dítě z tohoto

⁸³ Srov. ZIEGLEROVÁ, R. Příčiny umístování dětí v dětském domově internátního typu a jejich následná resocializace. In VOCILKA, M. *Dětské domovy v České republice I. (teoretická východiska)*, s. 27.

⁸⁴ Tamtéž, s. 27-28.

⁸⁵ DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z., MATĚJČEK, Z. a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*, s. 24.

patologického prostředí co nejdříve odebrat, aby bylo co nejméně psychicky narušené, což vyžaduje spolupráci veřejnosti.⁸⁶

2.1.4 Nezvládnutá výchova v rodině

Výchova v rodině je bezesporu základním činitelem, který formuje osobnostní rysy člověka, jeho životní zaměření, návyky, schopnost vytvářet a udržet sociální kontakty, charakterové vlastnosti atd. Existuje mnoho nesprávných výchovných postupů (více viz Příloha č.2).⁸⁷

Ve většině případů se jedná o rozvrácené rodiny, kde buď ani jeden z rodičů řádně dítě nevychovává, nebo je výchovy dítěte neschopen, případně dítě vychovává, ale špatně.⁸⁸ Také může jít o případy, kdy rodiče nemají na dítě čas, jsou příliš zaměstnáni a jejich zájem o dítě přichází často pozdě a sami vyhledávají odbornou pomoc.

2.1.5 Nízká sociální a ekonomická úroveň rodiny

Do dětských domovů jsou děti v současnosti často umístěny z důvodu „chudoby“, to znamená z rodin, které nejsou schopny zajistit dítěti jeho materiální potřeby.⁸⁹

V těchto rodinách dochází nejčastěji k zanedbávání. Dítě vyrůstá v materiálně, a někdy i hygienicky nevyhovujících podmínkách, bez dostatečného množství výchovných podnětů a vzdělanostně kulturních vlivů. Tato nízká socioekonomická a kulturní úroveň rodin bývá často spojena s dalšími nepříznivými vlivy.⁹⁰

Z hlediska sociální úrovně se jedná o rozpad rodiny, její nefunkčnost, ekonomické problémy, aj. Vždy je potřeba zvážit výchovatelské předpoklady a schopnosti rodičů, brát ohled na zájem dítěte, na jeho vztah k rodičům, atd. Děti z těchto rodin bývají nějakým způsobem poškozeny, např. verbální komunikační poruchou a zhoršováním psychického stavu tím, že jim klesá IQ. Nízká sociální úroveň je většinou druhotnou příčinou, která vyplývá z alkoholismu nebo trestné činnosti rodičů.⁹¹

⁸⁶ Srov. ZIEGLEROVÁ, R. Příčiny umístování dětí v dětském domově internátního typu a jejich následná resocializace. In VOCILKA, M. *Dětské domovy v České republice I. (teoretická východiska)*, s. 28-29.

⁸⁷ Tamtéž, s. 29.

⁸⁸ Srov. TAXOVÁ, J. *Výchovné problémy dětských domovů*, s. 39.

⁸⁹ Srov. JANSKÝ, P. *Problémové dítě a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních*, s. 94.

⁹⁰ Srov. DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z., MATĚJČEK, Z. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*, s. 91.

⁹¹ Srov. ZIEGLEROVÁ, R. Příčiny umístování dětí v dětském domově internátního typu a jejich následná resocializace. In VOCILKA, M. *Dětské domovy v České republice I. (teoretická východiska)*, s. 30.

Nízká sociální úroveň rodiny je velmi komplikovaný problém. Ještě než se určí, zda je lepší dítě v rodině ponechat či umístit do domova, měla by se vždy věnovat konkrétnímu případu velká pozornost.

2.1.6 Trestná činnost rodičů

Většinou se jedná o opakovanou trestnou činnost jednoho nebo obou rodičů, jejímž následkem dochází k umístění pachatelů, tedy rodiče/rodičů do nápravného zařízení. Následkem toho se rodina často rozpadá a dítě citově strádá.⁹²

Trestná činnost rodičů dozajista nemá správný vliv na rozvoj osobnosti jejich dětí. Ohrožen je hlavně jejich morální vývoj, jelikož se pro ně rodiče stávají negativním vzorem. V některých případech se děti stávají spolupachateli trestného činu např. krádeže.⁹³

2.2 Přijímání uživatele do dětského domova a činnost sociálního pracovníka

Činnost sociálního pracovníka v zařízení ochranné nebo ústavní výchovy je garantována Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy.

Při přijetí do dětského domova je vždy přítomen ředitel organizace, někdy též vychovatel a sociální pracovník. Sociální pracovník přebírá veškerou dokumentaci dítěte. Nejdůležitější je diagnostická zpráva, kterou dítěti vypracují na základě jeho předchozího pobytu v diagnostickém zařízení. Je v ní uveden důvod zařazení dítěte do dětského domova, dále obsahuje psychologické a etopedické zprávy včetně doporučení, kterými by se měli pracovníci, hlavně vychovatelé v dětském domově, řídit.⁹⁴

Sociální pracovníci v dětských domovech provádějí poradenskou činnost, zprostředkovávají kontakty na specializovaná pracoviště, poskytují informace o sociálních dávkách, kompenzačních pomůckách, sociálních službách, zpracovávají agendu související s vydáním předběžného opatření, s realizací diagnostického dobrovolného pobytu v diagnostických ústavech, poskytují pomoc klientům při

⁹² Srov. ZIEGLEROVÁ, R. Příčiny umístování dětí v dětském domově internátního typu a jejich následná resocializace. In VOCILKA, M. *Dětské domovy v České republice I. (teoretická východiska)*, s. 31.

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ Srov. VAŠŤATKOVÁ, J., VYHNÁLKOVÁ, P. (ed.) *Rodina a náhradní rodinná péče*, s. 49.

ukončení ochranné nebo ústavní výchovy, pomáhají klientům s předkládáním příslušných žádostí. Do náplně jejich práce také patří kontaktní práce - návštěvy v rodinách klientů podle individuální potřeby.⁹⁵

Sociální pracovník je stěžejním pracovníkem dětského domova, zajišťuje spolupráci se soudy, s policií, pracovníky OSPOD, se školami, vede osobní spisy dětí, kontaktuje rodiče.⁹⁶ Podporuje v kontaktu a vztahu dětí se svojí rodinou tam, kde je to možné, jelikož dobré vztahy jsou pro většinu lidí velmi důležité.⁹⁷ Zaměstnanec OSPOD sleduje vývoj vztahu mezi dítětem a rodičem, navštěvuje minimálně jednou za 6 měsíců dítě v dětském domově. Jistě je důležitá spolupráce rodiče s OSPOD, který schvaluje návštěvu dítěte u svých rodičů.⁹⁸ Pokud rodiče nejeví při umístění do dětského domova o dítě zájem, měl by se sociální pracovník snažit o jejich kontaktování. Dítě se totiž díky dobrému vztahu s alespoň jedním rodičem dokáže lépe adaptovat na nové prostředí.⁹⁹

Sociální pracovník dále plní povinnosti plynoucí ze sociální situace dětí, tudíž například zajišťuje sirotčí důchod, příspěvek na dítě apod. Významnou činností je správa spisové dokumentace jednotlivých dětí. Ta zahrnuje komplexní diagnostickou zprávu, pravomocné rozhodnutí soudu, osobní list, rodný list, občanský průkaz, školní vysvědčení, průkaz zdravotní pojišťovny, očkovací průkaz, lékařské zprávy, záznamy o opatření ve výchově. V případě přemístění či propuštění dítěte připravuje potřebnou dokumentaci.¹⁰⁰

Na rozvoji dítěte se také podílí pracovníci mimo dětský domov, mezi něž patří především pracovníci OSPOD, kteří působí na obnovení narušených funkcí rodiny. Dále jsou to učitelé a lékaři. Na dítě umístěné v dětském domově tedy působí celá řada činitelů, kteří se navzájem doplňují a podmiňují.

⁹⁵ Srov. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ [on-line]. [cit. 2016-10-19]. *Analýza vyhodnocení činnosti sociálních pracovníků z hlediska kvantity jejich potřeb a z hlediska jejich pracovní náplně*. Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/nahled/cs/862>>.

⁹⁶ BOŤOVÁ, A., JANDOVÁ, T. *Současné možnosti péče o děti v dětských domovech*. [on-line]. [cit. 2016-11-22]. Dostupné na WWW: <http://www.triada-centrum.cz/publ/sborniky/sbornik_2008.pdf>.

⁹⁷ Srov. ČÁMSKÝ, P., SEMBDER, J., KRUTILOVÁ, D. *Sociální služby v ČR v teorii a praxi*, s. 181.

⁹⁸ Srov. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

⁹⁹ Srov. VAŠŤATKOVÁ, J., VYHNÁLKOVÁ, P. *Rodina a náhradní rodinná péče*, s. 60.

¹⁰⁰ Srov. BOŤOVÁ, A., JANDOVÁ, T. *Současné možnosti péče o děti v dětských domovech*. [on-line]. [cit. 2016-11-22]. Dostupné na WWW: <http://www.triada-centrum.cz/publ/sborniky/sbornik_2008.pdf>.

2.3 Rizika ústavní péče

Matějček a Langmeier (2011) vnímají pobyt dítěte v dětském domově, a ústavní péči vůbec, jako ohrožení duševního vývoje psychiky dítěte, které se v takové instituci nachází.¹⁰¹ Nepříznivé podmínky mohou narušit vývoj člověka v jakémkoliv věku, ale nejvíce ohroženi jsou děti a dospívající. Nejdůležitější pro další vývoj jsou první měsíce a roky života. Z tohoto důvodu by se děti neměly nechávat v poškozujícím prostředí příliš dlouho.¹⁰²

2.3.1 Deprivační syndrom

Pedagogický slovník vymezuje psychickou deprivaci jako „*psychický stav, který vzniká v takových životních situacích, kdy nejsou u dítěte uspokojovány jeho základní duševní potřeby (viz Příloha č. 3) v dostatečné míře a po dosti dlouhou dobu. Zejména se objevuje u dětí z podnětově chudého prostředí (sociálně či emocionálně). Může se vyskytovat v rodině nebo v ústavním zařízení. Navenek se projevuje citovou a intelektovou nevyspělostí, vývojovou nerovnoměrností a poruchami chování.*“¹⁰³

Langmeier vysvětluje psychickou deprivaci jako „*stav, kdy psychické potřeby dítěte nejsou po delší dobu v závažném stupni uspokojovány, ačkoliv jeho fyzické potřeby mohou (ovšem také nemusí) být naplňovány dobře.*“¹⁰⁴

Vágnerová (2008) rozděluje deprivaci na citovou – nedostatečné uspokojování citových potřeb dítěte a sociokulturní – nedostatek podnětů, které podporují rozvoj schopností a dovedností.¹⁰⁵

Tradiční ústavní péče děti vychovává většinou ve větších skupinách, mění se dle směn pečující osoby. Jsou podněcovány o mnoho méně než v rodině. Dospělého málokdy upoutají svým projevem.¹⁰⁶

Deprivované ústavní dítě působí ve srovnání se svými vrstevníky, kteří vyrůstají ve své rodině, méně nadaně, pomaleji nebo naopak hyperaktivně, úzkostně a bojácně,

¹⁰¹ Srov. MATĚJČEK, Z., LANGMEIER, J. *Psychická deprivace v dětství*, s. 132.

¹⁰² Srov. LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*, s. 106.

¹⁰³ PRŮCHA, J. WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*, s. 190-191.

¹⁰⁴ LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*, s. 109.

¹⁰⁵ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*, s. 597.

¹⁰⁶ Srov. MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*, s. 63-64.

mívají různé druhy zlovyků. Jejich vztahy k druhým lidem bývají spíše povrchní a nestálé i přesto, že kontakt velmi vyhledávají, někdy si jej až vynucují.¹⁰⁷

Deprivační syndrom je velmi závažný, navíc také špatně odstranitelný, a to především u dětí, které jsou v ústavní péči dlouhodobě.¹⁰⁸

Dle Matějčka se děti, které vyrůstají v ústavním prostředí, vyvíjejí individuálně. V chování deprivovaných dětí se však vyskytují některé určité nápadné rysy společně. Rozdělil několik typů chování s typickými zvláštnostmi jeho životního prostředí, které se od sebe liší tím, jak se dokážou tyto děti přizpůsobit novému prostředí, např. adoptivní rodiny.¹⁰⁹ Jejich výčet naleznete v Příloze č. 4.

2.3.2 Hospitalismus

Hospitalismus patří mezi nejzávažnější riziko dlouhodobého ústavního pobytu. Jedná se o stav dobrého přizpůsobení se umělým ústavním podmínkám, který je doprovázen postupnou snižující se schopností adaptace na běžný život. V ústavu je uživatel zaopatřen, nezískává přehled o základních věcech (dostává vyprané a vyžehlené prádlo atd.). Také se pohybuje v omezeném prostoru ústavu a jeho okolí, někdo mu organizuje práci ap. Pro uživatele je snazší orientovat se v tomto omezeném světě s redukovanou odpovědností, než v komplexním vnějším světě.¹¹⁰

Následkem hospitalismu bývá především ztráta zájmu o lidi a okolní svět, zhoršení komunikace, regrese ve vývoji, nepřiměřeně dlouhý spánek aj.¹¹¹

S hospitalismem úzce souvisí termín totální instituce. Pod něj lze zařadit organizace, které utvářejí pro své uživatele prostředí, které se zásadním způsobem liší od toho běžného, ve kterém žijí běžní občané. Tyto instituce slouží jako bydliště i pracoviště současně. Nacházejí se tu podobně situovaní lidé, kteří zde vedou, oddělení od okolní společnosti, formálně řízený způsob života.¹¹²

¹⁰⁷ Srov. MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*, s. 65.

¹⁰⁸ Tamtéž.

¹⁰⁹ Srov. MATĚJČEK, Z. *Výbor z díla*, s. 186.

¹¹⁰ Srov. MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*, s. 118.

¹¹¹ Tamtéž.

¹¹² Srov. KELLER, J. *Sociologie byrokracie a organizace*, s. 128-129.

Dětské domovy se řadí do jedné z pěti skupin totálních institucí. Je charakterizována tím, že se zde pečuje o osoby, u kterých se posoudilo, že se o sebe nedokáží postarat (např. sirotci).¹¹³

2.4 Odchod z dětského domova a nejčastější problémy

Dítě, které vyrůstá ve své rodině, bývá na odchod z domova připraveno. Není určen pevný termín odchodu, někdy žijí dospívající samostatně již v průběhu studia a rodiče jim materiálně a finančně pomáhají. Když se rozhodnou, že jsou připraveni na samostatný život, mají ale většinou možnost vrátit se při nezdarech zpět domů.

Oproti tomu mladý člověk po odchodu z dětského domova nemá téměř žádné jistoty. Mnohdy se potýká s různými potížemi, které mohou být způsobeny právě dlouhodobým pobytem v dětském domově. Z dlouhodobých výzkumů řady odborníků, kteří se věnují péči o mladé lidi v této situaci vyplývá, že „...*děti vychovávané dlouhodobě v ústavních zařízeních vykazují v pozdějším věku ve vývoji osobnosti a ve společenském uplatnění poměrně nejvíce odchylek od běžné normy.*“¹¹⁴ Tito mladí lidé se nezdá se nezřídka potýkají se závažnými problémy, nejsou sociálně připraveni na samostatný život, neumí navazovat hlubší mezilidské vztahy, nemají trvalé zázemí a sociální jistoty, snáze podléhají sociálně patologickým jevům apod.¹¹⁵

Z tohoto důvodu mne velmi zarazilo, že přes vážnost celé této problematiky se v české legislativě o právech mladých lidí opouštějících ústavní zařízení a o jejich následné péči dozvídáme jen velmi málo. Nejdůležitější informace nalezneme v zákoně č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, v § 24 a § 33. Další zmínku nalezneme v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí v § 29 a § 32 odst. 2.

V zákoně č. 109/2002 Sb. je uvedeno, že ředitel ústavu musí informovat v zájmu zaručení návaznosti péče příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností o očekávaném propuštění dítěte ze zařízení, a to v termínu nejméně 6 měsíců před

¹¹³ Srov. KELLER, J. *Sociologie byrokracie a organizace*, s. 129.

¹¹⁴ MATĚJČEK, Z., BUBLEOVÁ, V., KOVAŘÍK, J. *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*. s. 55.

¹¹⁵ Srov. NĚMEC, J. *Mladiství delikventi, trest odnětí svobody a resocializace*. In JEDLIČKA, R. a kol. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*, s. 322.

propuštěním dítěte. Dále pak musí umožnit dítěti, které má být propuštěno ze zařízení z důvodu zletilosti, jednání se sociálním kurátorem.¹¹⁶

Již v průběhu pobytu dítěte v dětském domově působí pracovníci na děti tak, aby byly připraveny na samostatný život. To se děje mj. prostřednictvím Programu rozvoje osobnosti a Minimálního preventivního programu pro prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže.¹¹⁷ Sociální pracovník ještě před samotným odchodem uživatele z dětského domova zjišťuje možnosti ohledně zaměstnání a bydlení.¹¹⁸

Praktická příprava na život mimo domov probíhá také díky samostatnému a chráněnému bydlení, které bývá zřízeno v prostorách dětského domova dle Vyhlášky č. 438/2006 Sb. V jedné bytové jednotce mohou v samostatném bydlení žít maximálně tři děti, které se připravují na odchod z dětského domova. Umisťují se sem uživatelé starší 16 let za podmínek stanovených vnitřním řádem daného zařízení. Chráněné bydlení v dětském domově je určeno pro mladé lidi, kteří odešli z dětského domova. Je jim pronajímána bytová jednotka na období, po které ji využívají k přizpůsobení se novému prostředí a požadavkům.¹¹⁹

Po odchodu udržuje sociální pracovník kontakt s prostředím, do kterého uživatel odešel, a sleduje společně s pracovníkem z OSPOD jeho vývoj a společenské uplatnění.¹²⁰ Zároveň mu v případě potřeby pomáhá při řešení nově vzniklých potíží, které jsou spojeny s přechodem do běžného života.¹²¹

2.4.1 Finanční situace, problém nalézt vhodné zaměstnání

Finanční situace se ve výzkumu Kovaříka projevila jako druhý nejzávažnější a nejčastější problém, se kterým se lidé po odchodu z dětského domova střetávají.¹²²

Tomu, kdo odchází z dětského domova po dosažení zletilosti, vzniká nárok na věcnou pomoc nebo jednorázový peněžitý příspěvek v hodnotě nejvýše 15 tisíc Kč.¹²³ Tento příspěvek však nemůže pomoci tam, kde chybí informace o výdajích spojených

¹¹⁶ Srov. Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

¹¹⁷ Srov. VAŠŤATKOVÁ, J., VYHNÁLKOVÁ, P. (ed.) *Rodina a náhradní rodinná péče*, s. 65.

¹¹⁸ Srov. ŠVANCAR, Z., BURIÁNKOVÁ, J. *Speciálně-pedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy*, s. 192.

¹¹⁹ Srov. VAŠŤATKOVÁ, J., VYHNÁLKOVÁ, P. (ed.) *Rodina a náhradní rodinná péče*, s. 65, 69.

¹²⁰ Srov. ŠVANCAR, Z., BURIÁNKOVÁ, J. *Speciálně-pedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy*, s. 192.

¹²¹ Tamtéž, s. 24.

¹²² Srov. KOVAŘÍK, J. a kol. *Náhradní rodinná péče v praxi*, s. 119.

¹²³ Srov. VAŠŤATKOVÁ, J., VYHNÁLKOVÁ, P. (ed.) *Rodina a náhradní rodinná péče*, s. 65.

se samostatným bydlením, cenách za potraviny a nákladech na provoz celé domácnosti. Je pro ně obtížné naučit se hospodařit se svými příjmy.

Se zaměstnáním úzce souvisí nejvyšší dokončené vzdělání. U dětí, které odešly z dětského domova se předpokládá, že mají minimálně základní vzdělání. Stejně jako jiný nezaměstnaný člověk by měly využít služeb, které nabízí Úřad práce, včetně inzerátů na portálu MPSV a nabízených rekvalifikací.

Nedostatek financí a potíže nalézt uplatnění na trhu práce může vést k tomu, že se bývalí uživatelé dětského domova nebo jiného ústavu rozhodnou žít svým tělem. Nachází se najednou v situaci, kdy nemají kam jít, nemají peníze a kamarády. V tomto okamžiku jsou mladé dívky silně motivovány rychlým výdělkem.¹²⁴ Je jistě velmi obtížné zjistit přesný počet takových případů. Ředitelka společnosti Rozkoš bez rizika, která monitoruje situaci ohledně prostituce v České republice, se domnívá, že až 40 % prostitutek žilo v dětském domově.¹²⁵

Vzhledem k nedostatečnému uspokojování základních potřeb, nedostatku jistoty a pozitivních vzorů, se u dětí, které žily v institucionální péči, mohou objevit problémy s pácháním trestné činnosti. Nejčastějšími motivy jsou především finanční situace, nevhodná výchova, agrese, deviace a další.

Ve studii, která se zabývá zkoumáním rizik spojených s delikvencí mladistvých, představili autoři rizikové faktory, které podporují výskyt nežádoucího chování u mladistvých. Z výzkumu vyplývá, že téměř 40 % mladistvých ve výkonu trestu vyrůstalo v dysfunkčním rodinném prostředí. Každý třetí odsouzený mladistvý pochází ze zařízení ústavní či ochranné výchovy.¹²⁶ Dle výzkumu Matějčka má problém se zákonem asi 35 % sledovaných jedinců.¹²⁷

¹²⁴ Srov. MALINOVÁ, H. Sociální práce s ženami, které poskytují placené sexuální služby. In MATOUŠEK, O. *Sociální práce v praxi*, s. 253.

¹²⁵ Srov. ČTK. *Téměř polovina prostitutek prý prošla dětským domovem*. [on-line]. [cit. 2017-02-04]. Dostupné na WWW: <http://zpravy.idnes.cz/temer-polovina-prostitutek-pry-prosla-detskym-domovem-pj4-/domaci.aspx?c=A081217_204638_domaci_jba>.

¹²⁶ Srov. NĚMEC, J., BODLÁKOVÁ, I. Pilotní studie zaměřená na analýzu rizik souvisejících výskytem poruch chování u mladistvých delikventů vykonávajících trest odnětí svobody. In JEDLIČKA, R. a kol. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*, s.339.

¹²⁷ Srov. MATĚJČEK, Z. *Výbor z díla*, s. 195.

V analýze efektivitu fungování systému péče o ohrožené dítě je uvedeno, že celkem 51 % mladých lidí, kteří žili v ústavním zařízení, spáchají po odchodu trestný čin. V prvním roce mimo ústavní zařízení jej spáchá 10 % dětí.¹²⁸

2.4.2 Oblast bydlení

Dle Vyhlášky 438/2006 Sb. může dětský domov nabídnout bydlení v tzv. startovacích bytech, které jsou zřízeny buď v budově dětského domova, nebo jsou domovu pronajímány od města v rámci integrace těchto dětí do společnosti. Dále mohou využít možnost bydlení v domech na půli cesty nebo v ubytovnách. Samozřejmě se mohou také vrátit do své původní rodiny, pokud chtějí a je to možné.¹²⁹

Zajištění bydlení je považováno dle Kovaříka za nejobtížnější vůbec. Nejčastěji mladí lidé odcházejí zpět ke své biologické rodině. Dle výzkumu Kovaříka se vrátilo zpět do své původní rodiny 35 % dětí, což ale není vždy vhodným řešením. Pouze 1 % rodin je totiž hodnoceno jako neproblematické, naopak 35 % je vyhodnoceno jako velmi problematické a zbylých 64 % jako problematické.¹³⁰

Jako další možnost ubytování, kterou si mladí lidé volí, jsou azylové domy, ubytovny a méně známé domy na půli cesty. Adolescenti, kteří mají zajištěn stálý finanční příjem, pak odchází bydlet do podnájmu, buď samostatně nebo s partnerem. Jak vyplývá z výzkumu prof. Matějčka, v pozdějším věku pak ve vlastním bytě bydlí již většina (70% mužů a 88% žen).¹³¹ Zajímavý vliv pohlaví na to, kde budou mladí lidé po odchodu z dětského domova žít, prokázal Kovařík. Zjistil, že muži odcházejí především k rodičům, příbuzným nebo do azylových zařízení, zatímco ženy více využívají možnosti bydlení v podnájmu s partnerem nebo na ubytovnách.¹³²

Pokud se člověk nechce nebo nemůže vrátit zpět do rodiny, nejčastěji využívá možnosti bydlet v Domě na půli cesty, azylovém bydlení, někteří také na ubytovně.

¹²⁸ Srov. MINISTERSTVO VNITRA ČR [on-line]. [cit. 2016-11-12]. *Hodnocení systému péče o ohrožené děti*. Dostupné na WWW: <<http://www.mvcr.cz/clanek/hodnoceni-systemu-pece-o-ohrozene-deti.aspx>>.

¹²⁹ Srov. VAŠŤATKOVÁ, J., VYHNÁLKOVÁ, P. (ed.) *Rodina a náhradní rodinná péče*, s. 65, 69.

¹³⁰ Srov. KOVAŘÍK, J. a kol. *Náhradní rodinná péče v praxi*, s. 119.

¹³¹ Srov. MATĚJČEK, Z., BUBLEOVÁ, V., KOVAŘÍK, J. *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*, s. 68.

¹³² Srov. KOVAŘÍK, J. a kol. *Náhradní rodinná péče v praxi*, s. 119.

V roce 2015 schválila vláda Konceptci sociálního bydlení 2015 - 2025, jejíž cílem je zlepšit dostupnost bytů pro určité skupiny osob, nevyjímaje lidi, kteří opustili dětský domov.¹³³

Tabulka: Odchod do následné péče po skončení institucionální výchovy (zahrnuje veškerá institucionální zařízení) z celkového počtu 17 454 dětí za období 1995-2004.

Počet dětí	12308	1268	202
Místo ubytování	Původní rodina	Dům na půli cesty	Azylové zařízení

Zdroj: MVČR, 2007¹³⁴

Někteří bohužel o těchto možnostech neví, mají jiné, nereálné představy o svém budoucím životě, nebo se jim nedaří plně integrovat do společnosti. Z těchto a mnoha dalších individuálních důvodů se může stát, že se ocitnou na ulici. Některé zdroje uvádí, že až 25 % bezdomovců má nějakou zkušenost s dětským domovem. U 2 % bezdomovců byl potvrzen jako hlavní důvod jejich života na ulici odchod z dětského domova.¹³⁵ Typologie ETHOS (Evropská typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení v prostředí ČR) řadí děti, které opouští dětský domov, do skupiny bez bytu, které jsou ohrožené bezdomovectvím.¹³⁶

2.4.3 Vztahové potíže

Děti, které vyrůstaly téměř celý život v ústavním zařízení, mají oslabenou schopnost navazovat vztahy a nalézat v nich uspokojení. Na vině je psychická deprivace, kvůli které má většina klientů ústavní výchovy se vztahy velký problém.

¹³³ Srov. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. [on-line]. [cit. 2017-02-02]. *Koncepce sociálního bydlení ČR 2015-2025*. Dostupné na WWW v PDF: <<http://www.mpsv.cz/cs/27240>>.

¹³⁴ Srov. MINISTERSTVO VNITRA ČR [on-line]. [cit. 2016-10-12]. *Hodnocení systému péče o ohrožené děti*. Dostupné na WWW: <<http://www.mvcr.cz/clanek/hodnoceni-systemu-pece-o-ohrozene-deti.aspx>>.

¹³⁵ Srov. HECZKOVÁ, E., HECZK, S. *Bezdomovci a my*, s. 5-7.

¹³⁶ Srov. FEANTSA. *ETHOS - Evropská typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení v prostředí ČR*. [on-line]. 2006. [cit. 2017-02-02]. Dostupné na WWW (jazyk Croatian): <<http://www.feantsa.org/en/toolkit/2005/04/01/ethos-typology-on-homelessness-and-housing-exclusion>>.

Nutně vyhledávají jakýkoli kontakt a jejich vztahy bývají zpravidla přelétavé a mělké. Klienti ústavní výchovy navazují trvalý vztah problematicky. Mají sklony k brzké sexuální aktivitě. Vztahy mají nedokonalé emoční vazby a jsou ploché.¹³⁷

Matějček uvádí, že *„je dobře prokázáno, že lidé, kteří měli šťastné dětství a vyrůstali v citově vřelém a pevném rodinném společenství, mají k rodičovství snazší a radostnější cestu než ti, kdo právě šťastné dětství neprožili. Jaká byla naše citová výchova, jaké vzory citového a sexuálního chování jsme měli kolem sebe, jaké zkušenosti jsme měli z prvních přátelství a kamarádství s druhými lidmi, jaké byly naše první lásky a pak ty druhé a ty další. To vše se sčítá a vstupuje s námi do vztahu k té nové lidské bytosti (třeba ještě nenarozené), která je z nás a přitom samostatná a svébytná“*.¹³⁸

Z Matějčkových výzkumů vyplývá, že u části sledovaných jedinců psychická deprivace ovlivňuje jejich manželství, pracovní uplatnění; bývají sociálně izolovaní.¹³⁹

¹³⁷ Srov. MATĚJČEK, Z., LANGMAIER, J. *Psychická deprivace v dětství*, s. 108, 307.

¹³⁸ Srov. MATĚJČEK, Z. *Výbor z díla*, s. 253.

¹³⁹ Tamtéž, s. 195.

3 Výzkumné šetření

3.1 Popis výzkumného problému a cíl výzkumu

V teoretické části je uvedeno, že odchodu z dětského domova předchází dlouhodobý proces, který uživatele na tuto skutečnost připravuje, aby následky byly co možná nejmenší. Ideální situace by měla vypadat tak, že již při odchodu z dětského domova mají tito lidé zajištěno bydlení a vyřešen finanční příjem. Nadále by měla probíhat spolupráce s orgánem sociálně právní ochrany dětí, včetně podpory při řešení vzniklých problémů.

Vzhledem k reálné situaci, která se ne vždy vyvíjí podle scénáře uvedeného výše, jsou popsány potíže, se kterými se mladý člověk po odchodu z dětského domova může potýkat. Může s nimi souviset deprivací syndrom, jenž se v některých případech projevuje agresivitou, která je často spojena s trestným jednáním. V jiném případě se dítě jeví jako nenadané, úzkostné, což jistě způsobuje potíže s hledáním zaměstnání a další problémy.

I přes snahy o změnu tradičního systému ústavní výchovy na výchovu rodinného typu stále existuje velký rozdíl v životě v ústavu a v běžné rodině. Během života v dětském domově mají děti všechno zařízené, nemusí se prakticky o nic starat, žijí v samostatném světě. Přejít z ústavního zařízení je pro ně proto velmi obtížný, nedaří se jim adaptovat na požadavky a povinnosti běžného života.

Cílem výzkumu je proto zjistit, jak se děti, které dlouhodobě žily v dětském domově, vyrovnávaly s jednotlivými aspekty života po jejich odchodu. Prostřednictvím rozhovorů s bývalými uživateli dětských domovů se zaměřím na získání informací o jejich adaptaci novým podmínkám. Chci zmapovat oblasti, které byly pro tuto skupinu lidí po odchodu dle jejich názoru nejobtížnější, a zda se jim dostalo nabídky následných služeb, které jsou pro tyto osoby zřízeny.

3.2 Charakteristika výzkumného souboru

Celkem jsem oslovila 12 respondentů, kteří si prošli nepřetržitým dlouhodobým pobytem v dětském domově (*pozn. autora: za dlouhodobý pobyt v dětském domově se*

pro účel této bakalářské práce považuje pobyt delší než 5 let). Čtyři z nich sice dlouhodobě žili v dětském domově, ale odešli dříve než v 18 letech (všichni do pěstounské péče), což není pro tuto práci vhodné. Jeden respondent rozhovor odmítl.

Stěžejní metodou výzkumu, kterou jsem použila, byl snowball sampling, neboli technika sněhové koule. „*Snowball Technique spočívá na výběru jedinců, při kterém nás nějaký původní informátor vede k jiným členům naší cílové skupiny.*“¹⁴⁰ Základem je tedy získání a navázání kontaktu s prvními účastníky výzkumu. Tito nám doporučí další atd. Dále jsem využila svou sociální síť - oslovovala své přátele, u kterých jsem předpokládala, že by mohli někoho, kdo byl umístěn do dětského domova, znát. Takto jsem získala dva respondenty, kteří mi zprostředkovali kontakt na další 3 respondenty. Velkou výhodou vidím v tom, že takto získaní respondenti rozhovor neodmítli, jelikož je první oslovili jejich známí, ke kterým měli větší důvěru než k cizímu člověku. Dva respondenty jsem vyhledala na sociálních sítích ve skupině, která má k tomuto tématu velmi blízko.

S osobním rozhovorem souhlasilo 7 respondentů (Respondent 1 - Respondent 7, ve vyhodnocení výzkumného šetření budu používat zkratky R1 - R7). Všichni poskytlí souhlas se zpracováním svých odpovědí.

	Pohlaví	Věk	Délka pobytu v DD
Respondent 1	Žena	25	14 let
Respondent 2	Žena	28	8 let
Respondent 3	Žena	31	15 let
Respondent 4	Žena	20	9 let
Respondent 5	Muž	25	15 let
Respondent 6	Žena	23	5 let
Respondent 7	Muž	32	11 let

3.3 Obecné ukazatele oblastí života dětí po odchodu z dětského domova

Cílem výzkumu je zjistit, jak bývalí uživatelé dětského domova řešili jednotlivé oblasti lidského života (finanční, bydlení, vztahové), a jaké návazné služby jsou nejvíce

¹⁴⁰ DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost.* s. 114.

nabízeny a využívány. Z tohoto důvodu bylo stanoveno několik ukazatelů, které vycházejí z odborné literatury.

3.3.1 Finanční oblast

Finanční oblast souvisí s několika faktory. Jedním z nich je vzdělání, na které se váže postavení na trhu práce. Čím vyšší vzdělání člověk má, tím vyšší většinou bývá platové ohodnocení. Za důležité ale považuji především to, že nejhůře si bude hledat zaměstnání člověk, který má pouze základní vzdělání. Lidé, kteří žili v dětském domově, nedosahují tak vysokého vzdělání, na jaké by inteligenčně stačili.¹⁴¹

Dalším faktorem je bezesporu hospitalismus, kdy se uživatel dětského domova adaptuje na umělé podmínky, což je doprovázeno snížením schopnosti přizpůsobit se podmínkám mimo dětský domov. V dětském domově měli zajištěné finance, denní režim a další. Stali se závislími na jiných osobách, což jim ztěžuje jejich osamostatnění se.¹⁴²

V rámci tohoto kritéria jsem stanovila otázky k rozhovoru s bývalými uživateli dětských domovů, které zjišťovaly nejvyšší stupeň vzdělání a také to, zda bylo těžké nalézt si po odchodu z dětského domova zaměstnání, které by pokrylo výdaje. Pokud by se nějaké potíže u daného respondenta objevily, budu se snažit zjistit, co bylo důvodem a jak daný problém řešili. Zjistím také, zda využili možnost půjček, případně na co konkrétně si vypůjčili, a zda šlo o bankovní/nebankovní společnost. Také mne zajímá, zda dostali příspěvek při odchodu, respektive jeho výše, a opět se budu zajímat o to, jak s ním naložili. Nebude chybět dotaz ohledně nabídky účasti na nějakém projektu, který nabízí zaměstnání pro osoby z dětského domova. Plánuji se dotazovat, zda jim dělalo potíže zvyknout si na nový denní režim, který vyplývá z docházení do zaměstnání.

3.3.2 Oblast bydlení

Velkým problémem je častý návrat do původní rodiny, která je ale ve většině případech problémová, nebo dokonce velmi problémová (více viz kapitola 2.4.2). Pokud se rozhodnou osamostatnit se, chtějí často bydlet sami, případně s partnerem. Zde nastává

¹⁴¹ Srov. GOTTWALDOVÁ, M. a kol. *Dlouhodobá příprava dětí s nařízenou ústavní výchovou na vstup do samostatného života*. [online]. Centrum J. J. Pestalozziho: Chrudim, 2006. [cit. 2017-02-09]. Dostupné na WWW: < <http://docplayer.cz/567106-Dlouhodobá-priprava-deti-s-narizenou-ustavni-vychovou-na-vstup-do-samostatneho-zivota.html>>.

¹⁴² Srov. MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*, s. 98.

problém s tím, že bývalí uživatelé dětského domova nemají přehled o cenách ubytování, neznají rozdíl mezi pronájmem a podnájmem, nejsou schopni posoudit výhodnost písemných smluv. Bývají navyklí na poměrně vysoký standard z dětského domova, který je pro ně ovšem v jejich samostatném životě velmi obtížně udržitelný.¹⁴³

K tomuto kritériu se budou vztahovat otázky, jako např. kam šli po odchodu z dětského domova, zda jim v dětském domově nabídli nějakou variantu bydlení (startovní byty, dům na půli cesty) a zda toho využili. Budu se zajímat o kvalitu jejich bydlení po odchodu z dětského domova.

3.3.3 Oblast vztahová

V této oblasti se nejvíce odráží vliv citového strádání a absence běžného rodinného prostředí v průběhu dlouhodobého pobytu v dětském domově. Bývalí klienti ústavních zařízení mívají problém navazovat pevné, hluboké vztahy, bývají často citově oploštělí, závislí, poddajní (často se pak stávají oběťmi násilí) nebo naopak chladní až agresivní.¹⁴⁴ Mají vážné vztahové problémy. Buď se až příliš snadno s někým skamarádí, jsou příliš důvěřiví, nechají se nalákat podvodníky, nebo naopak navazují jenom vztahy povrchní ať už účelově, nebo ze strachu se na někoho vázat.¹⁴⁵

S ohledem na toto kritérium se budu dotazovat na současný rodinný stav respondentů, počet dětí a věk, kdy měli první dítě. Budu se zajímat o důvod jejich případného rozvodu, nebo proč si myslí, že jsou nezadaní. Dále se budu ptát na množství přátel, z čehož chci vyvodit hloubku přátelství. Samozřejmě nebude chybět otázka vztahující se k jejich biologické rodině, tedy zda se s nimi vídá, jak spolu vycházejí a důvody, proč se nestýkají.

¹⁴³ Srov. GOTTWALDOVÁ, M. a kol. *Dlouhodobá příprava dětí s nařízenou ústavní výchovou na vstup do samostatného života*. [online]. Centrum J. J. Pestalozziho: Chrudim, 2006. [cit. 2017-02-09]. Dostupné na WWW: < <http://docplayer.cz/567106-Dlouhodobá-příprava-deti-s-narizenou-ustavni-vychovou-na-vstup-do-samostatneho-zivota.html>>.

¹⁴⁴ Srov. KOVAŘÍK, J. *Náhradní rodinná péče v praxi*, s. 143.

¹⁴⁵ Srov. GOTTWALDOVÁ, M. a kol. *Dlouhodobá příprava dětí s nařízenou ústavní výchovou na vstup do samostatného života*. [online]. Centrum J. J. Pestalozziho: Chrudim, 2006. [cit. 2017-02-09]. Dostupné na WWW: < <http://docplayer.cz/567106-Dlouhodobá-příprava-deti-s-narizenou-ustavni-vychovou-na-vstup-do-samostatneho-zivota.html>>.

3.4 Metody výzkumu

Pro výzkumné šetření jsem zvolila kvalitativních metodu rozhovoru s bývalými dlouhodobými uživateli dětských domovů, kteří odcházeli ze zařízení v 18 letech, respektive po ukončení přípravy na budoucí povolání.

Rozhovor je jednou z nejobtížnějších metod získávání dat a je velmi časově náročný. Tato metoda zaručuje to, že dotazovaná osoba patří do vybraného vzorku, což např. u dotazníkového šetření nelze zajistit. Další výhodou je, že dotazovaní nemohou vynechat otázky, které na ně tazatel klade.¹⁴⁶ V případě rozhovoru je důležité se zaměřit na začátek a konec rozhovoru. Na počátku jde o prolomení bariér a získání souhlasu se samotným rozhovorem. U zakončení rozhovoru může tazatel získat dodatečné informace.¹⁴⁷

Pro svou bakalářskou práci jsem si zvolila polostrukturovaný rozhovor. Tato metoda se vyznačuje tím, že má předem připraven soubor témat nebo otázek, který bude jeho předmětem. U polostrukturovaného rozhovoru není předem striktně stanoveno pořadí témat/otázek. Tato varianta je kombinací strukturovaného a nestrukturovaného rozhovoru a minimalizuje jejich nevýhody.¹⁴⁸

Podkladem pro polostrukturovaný rozhovor byl připravený soubor základních otázek a doplňující otázky, které rozvíjely dané téma. Snahou bylo, aby otázky měly logickou posloupnost, proto byly v úvodu zařazeny otázky identifikační, dále pak otázky týkající se důvodů umístění do DD, délky pobytu v DD, průběh života v DD. Poté byly otázky cílené na problematiku odchodu z DD.

Rozhovory probíhaly po předchozí domluvě s bývalými uživateli dětských domovů tak, aby vyhovovalo časově i místně. Rozhovory byly uskutečňovány na neutrálním místě, kde se respondent cítil dobře a nebyli jsme rušeni. Rozhovor trval v některých případech téměř 45 minut, v jiných pouze necelých 20 minut. Velký rozdíl jsem zaznamenala u těch respondentů, kteří využili mé nabídky k nakreslení „čáry života“ (viz Příloha č. 5, schémata 1 - 4), tedy zaznamenání nejdůležitějších momentů v jejich životě. S těmito jsme mnohem lépe navázali kontakt, uvolnila se atmosféra, někteří mi nabídli tykání apod. Získala jsem od nich ústní souhlas se zveřejněním jejich „čáry“ do

¹⁴⁶ Srov. DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*, s. 141.

¹⁴⁷ Srov. HENDL, J. *Kvalitativní výzkum*, s. 166 – 167.

¹⁴⁸ Srov. REICHEL, J. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*, s. 111.

přílohové části této práce. Ti, kteří „čáru“ zaznamenat nechtěli, byli více uzavření, chtěli to mít brzy za sebou. Se zveřejněním křivky života souhlasili R3, R4, R5 a R7.

4 Vyhodnocení výzkumného šetření

Následující kapitola je věnována výsledkům výzkumného šetření. Pomocí rozhovorů s bývalými dlouhodobými uživateli dětských domovů se zaměřím na zmapování oblastí, které respondenti uváděli jako problematické.

Finanční oblast

Jak již bylo zmíněno (kapitola 2.4.1 a 3.3.1), finanční oblast je po odchodu z dětského domova tou, se kterou mívají bývalí uživatelé velké potíže. Často se vyskytují nereálné představy o tom, jak nákladné je samostatné bydlení, potraviny a další běžné věci. Tito lidé mívají problémy s nalezením zaměstnání, což může také souviset s mírou jejich vzdělání.

Z rozhovorů s respondenty vyplývá, že právě tuto oblast hodnotí jako nejvíce problémovou, a to především co se týče uplatnění na trhu práce. R1 říká: *„Nejhorší bylo najít si práci, uplatnit se na trhu práce bez zkušeností. Mám sice vyšší odborné vzdělání, ale to mi ze začátku k ničemu nebylo. (...) Do děčáku jsem byla umístěna z finančních důvodů v rodině, tak bych řekla, že jsem byla poučená. Prostě vím, že bych takhle dopadnout nechtěla...aby mi vzali dítě kvůli tomu, že nejsem schopná ho hmotně zajistit. Asi i proto chodím do práce i teď, když jsem na mateřské.“*

Při rozhovoru s R3 jsem se setkala s jiným aspektem. R3 měl finanční potíže proto, že si dodělával středoškolské a později vysokoškolské vzdělání. *„Když jsem byla na koleji na vejšce, tak jsem všechno zvládla jen díky brigádám, na který jsem chodila neustále, brala jsem to tak, že díky tomu jednou budu dělat to, co budu chtít, tak jsem musela hnout zadkem. Zatímco kámoši dost pařili, já byla v práci. Ale byla to moje volba. Mohla jsem být v době studia ještě v děčáku, ale já už tam nechtěla bejt, byla jsem tam hned po kojeňáku.“*

R5 zprvu uvedl, že žádné problémy s ničím neměl, ale posléze přiznal, že trochu finanční situaci nezvládal. *„Půjčil jsem si prachy z banky...Naštěstí jsem po odchodu sehnal okamžitě práci na farmě, tak to nebyl problém splácet. Od děčáku jsem při odchodu dostal jen 8500 Kč, to jsem použil na bydlení a jídlo.“*

Téměř všichni respondenti (vyjma R1) se shodli na tom, že se po opuštění dětského domova cítili v pasti, nevěděli co, kde zařídit a celkově pociťovali strach.

R5 uvedl: „(...) I když jsem pryč už skoro 3 roky, připadá mi, jako bych nic neuměl a nevěděl. Mám tak trochu strach ze života.“

Obdobně R2 vysvětluje: „Fakt jsem se těšila, až z děčáku odejdu, jenže jsem měla jiný představu o tom, jak to všechno bude. (...) Problémy s prachama...ty byly furt, nevěděla jsem, co kromě docházení na pracák mám dělat. Práci jsem si nemohla sehnat, až po nějaký době, asi po 5 měsících, jsem odjela makat do zahraničí. To pro mě byla spása, začala jsem se totiž pomalu dostávat do problémů, naštěstí se to tímhle vyřešilo. Nezadlužila jsem se nijak extra, splátky jsem pak v pohodě dávala a za půl roku splatila.“

Narazila jsem na případ, kdy se R4 se svými sourozenci, navzdory nebo možná „díky“ rodinné tragédii (smrt maminky, otec ve výkonu trestu odnětí svobody, kde v době propuštění respondentky z dětského domova zemřel), neuvěřitelně semkli. Po odchodu z dětského domova pomohla respondentce její sestra, rychle si našla práci (navzdory základnímu vzdělání) ve „fabrice“ a finančními problémy si tedy neprošla.

R6 měla vymyšlený plán již nějakou dobu před odchodem z dětského domova. „Věděla jsem, že při odchodu dostávají lidi u nás 15 tisíc Kč. Měla jsem v plánu koupit si za ně letenku a jít pracovat do zahraničí. Několik měsíců před odchodem jsem kontaktovala agenturu, která mi zajistila práci ve Velké Británii. Nevyšlo to úplně podle plánu, odjela jsem tam až za 4 měsíce. Byla jsem tady bez prostředků, naštěstí mi pomohli kamarádi a nezadlužila jsem se. V cizině to bylo dobrý, tam jsem dostávala každý týden výplatu.“

R7 byl zcela odlišný případ: „Viš co, já jsem to moc neřešil. Netrápilo mě, že nemám kde bydlet. Něco jsem vysomroval a zbytek dne se někde flákal. Vyhovovalo mi to tak. Dneska se na to sice dívám jinýma očima, ale fakt mi peníze nepřipadaly důležitý. Až teda na chvíle, kdy nebylo na víno a cigá.“

Zajímalo mne, zda jim byla nabídnuta z dětského domova možnost zaměstnání skrz nějaký projekt, který se na tuto problematiku zaměřuje. Ze sedmi respondentů byla tato příležitost nabídnuta jednomu, který toho využil. R1 uvádí: „Měla jsem to štěstí a zapojila se do projektu New job - new life od Nadace Terezy Maxové. Zjistila jsem si to ale všechno sama, v děčáku mi nic neřekli, takže jsem si prošla ze začátku trochu peklem, nemohla jsem nic sehnat. Hodně mi pomohla moje kamarádka. Nakonec jsem ale získala práci, kde jsem svým způsobem doted.“ Ostatních jsem se také dotazovala,

zda by případně této příležitosti využili. Až na R7, který uvedl, že byl až moc nezodpovědný a líný na to, aby se toho zúčastnil, by nabídku zřejmě všichni přijali a zapojili se.

Dále mne zajímala výše finančního příspěvku (viz kapitola 2.4.1), který od dětského domova obdrželi. R1, R4, R5 a R7 obdrželi 8 tisíc Kč, R3 dostal 12 tisíc Kč a R2 společně s R6 získali maximální částku, tedy 15 tisíc Kč. Všichni respondenti uvádí, že si je šetřili a později použili na kauci bytu, na horší časy a na zajištění letenky do ciziny kvůli zaměstnání. Pouze R7 řekl, že je utratil, ani neví jak, ale jistě ne za potřebné věci.

Věcnou pomoc od dětského domova získal pouze R5. Dostal prý nádobí, peřiny, deky a jiné domácí potřeby, které se mu do začátku hodily.

Oblast bydlení

Tato oblast je po odchodu z dětského domova podle některých výzkumů považována za nejobtížnější vůbec (více viz kapitola 2.4.2). Možnosti bydlení, které se nabízejí, nemusí být pro každého ideální, nemusí každému vyhovovat. Každý člověk je jiný, má odlišné požadavky a nároky. Za důležité považuji, aby již před odchodem měl uživatel představu o tom, zda využije návaznou službu, nebo zda zvolí jinou cestu.

Z výzkumného šetření jsem zjistila, že oblast bydlení byla pro téměř všechny respondenty velmi důležitá, až na R7 nechtěl nikdo skončit na ulici. Zřejmě z tohoto důvodu se předem aktivně zajímali o to, kam půjdou. Z důvodu jejich dobré připravenosti pro ně nebyla oblast bydlení příliš problémová.

K biologické rodině se vrátila pouze R4. *„Když mě pustili, starší sestra už byla z diagnostáku venku, rodiče jsme už neměli, jak už jsem říkala. Šla jsem bydlet k ní, měli a máme dobrou vztah (...). Ted' bydlím ve stejném baráku, jako ségra, jen o patro níž. U ségry je ted' konečně i brácha, kterýho pustili z děcáku před půl rokem.“*

Zaměstnání společně s možností ubytování si našli R5 a R6. *„Po odchodě jsem měl práci na farmě přímo s bydlením, takže s tím jsem žádné problémy neměl. Z peněz od děcáku jsem zaplatil jeden měsíc dopředu a jídlo“,* říká R5. R6 odjela do Velké Británie, kde měla zajištěné bydlení od agentury.

R1 a R3 šly po odchodu z dětského domova do jiného státního zařízení. *„Ještě na střední škole jsem se sama zapsala do poradníku na bydlení v domě na půli cesty*

v Praze. Domov mi nepomohl, neřekl mi o této možnosti. (...) Tam to bylo fakt super, sociální pracovnice byla úžasná, se vším vždycky poradila a pomohla“, tvrdí R1. R3 popisuje svou situaci takto: „Sociálka mi sehnala azyl pro svobodné ženy, kde mohly být týrané, nebo ženy s dětmi, které neměly kam jít. Převážně tam byly cikánky. Mazec to byl...poznávat jejich mentalitu a způsob života. (...) Byla jsem tam skoro rok, dodělávala jsem si zdrávku. Potom jsem šla na vejšku a na kolej, což mi hodně pomohlo a konečně jsem si začala připadat normálně.“

R2 šla bydlet ke své kamarádce. „Nejvíc vděčná jsem mojí kamarádce, že mi zadarmo poskytla střechu nad hlavou. Nevim, co bych jinak dělala, domu jsem se vrátit nechtěla, byl tam ten kretén (nevlastní otec, který respondentku fyzicky týral, pozn. autora), stačilo mi, že jsem ho musela snášet při návštěvách doma. Kdybych ji neměla, tak bych tam ale asi musela jít, to pro mě bylo fakt nepředstavitelný, takže jsem se s ní domluvila. Neměla jsem práci, i když jsem se snažila, nakonec jsem odjela do toho zahraničí. Dostávala jsem ale nějaký dávky, ona po mně ale nic nechtěla, ať si to nechám na jídlo, říkala vždycky.“

R7, který neměl žádné představy a už vůbec ne životní cíle, skončil bohužel na ulici. „Já jsem to fakt neřešil, že nemám kde bydlet. Bylo mi to jedno. K rodičům jsem fakt jít nechtěl, tohle mi přišlo jako lepší řešení. Nic jsem nemusel, nikdo po mně nic nechtěl. (...) Vlastně ani nevim, jestli jsem o sobě někdy přemýšlel jako o bezhausovi. Asi ne, bylo to pro mě momentální, nejschůdnější řešení, něco přechodovýho. Nevim, jak to vysvětlit, ale prostě jsem věděl, že to není na furt.“

Vztahová oblast

Tato část je z hlediska zvoleného zaměření práce nejzajímavější. Osoba, která je dlouhodobě umístěna v dětském domově, často strádá, a to zejména v citové oblasti (viz kapitola 2.3.1), což má vliv na její pozdější schopnost vytvářet hlubší, stabilní vztahy s jinými lidmi (viz kapitola 2.4.3).

Održení člověka od jeho biologické rodiny s sebou nese většinou traumata, v některých případech navíc také povinnost v podobě přenosu závislosti mladšího dítěte na jeho staršího sourozence, který je téměř vždy umístěn do stejného zařízení.

Člověk, který je umístěn v pobytovém zařízení, je současně odtržen od společnosti a vytváří si vztahy především v rámci komunity, ve které žije, a se kterou se nejvíce

stýká. Lidé z dětského domova mají výhodu v tom, že si mohou nalézt přátele ve škole, do které dochází, pokud se nejedná o dětský domov se školou. Další kontakt mimo dětský domov je případný vztah se svou původní rodinou.

Identifikační otázku na rodinný stav respondentů přinesla zajímavý výsledek. Šest ze sedmi respondentů je stále svobodných. Zadaní jsou momentálně tři z nich. R2 je rozvedená, nyní nezadaná. Dítě/děti mají R1, R2 a R6, všechny je mají ve vlastní péči. R1 uvádí: *„Snažím se svému dítěti dát vše, hlavně po materiální stránce. Uvědomuju si, že je to tím, co jsem si zažila, že jsem skončila v děčáku kvůli špatný finanční situaci doma. To nechci dopustit, tak chodím do práce i teď na mateřský. Zároveň ale vim, jak je důležitá role matky, když jsou děti takhle malý, takže se snažím vše co nejlíp zkombinovat, aby malá nestrádala v žádným směru.“* R6 byla v době rozhovoru čtrnáct dní před termínem porodu, na své první dítě se s partnerem těší a jedině, co slibuje je, že se bude snažit být tou nejlepší matkou a neudělat zásadní chyby, které by synovi změnily celý život. *„Nejvíc mi vadí ty pohledy učitelů, známých, když se dozvěděj, že jsem z děčáku. Myslí si o nás, že jsme ti nejhorší, berou ústav jako ústav. (...) Nechci, aby se syn někdy musel s něčím takovým zabývat, neudělám chybu, jako moje máma (matka byla alkoholička, pozn. autora), vůbec nechápu, že je toho někdo vůbec schopnej, neuvědomujou si doživotní následky...jsou sobecký.“*

R3 je nezadaná a bezdětná, i když si velmi přeje mít dítě: *„Zrovna jsem se po roce chození s jedním klukem rozešla. Už mám věk na dítě, moc bych chtěla rodinu, zažít to, co jsem nikdy nezažila. Ale on ještě dítě nechtěl, byli jsme každý jinde, tak jsem to ukončila. Rodina mi vždy chyběla, ale pevně věřím, že ji budu mít, proto jsem šla i studovat pedagogiku volného času. (...) Myslím, že se to na mně vše podepsalo, že potřebuji slyšet, že mě má někdo rád, ujišťování.“*

R4, R5 a R6 jsou momentálně zadaní, R4 je ve vztahu s přítelem, se kterým se seznámila v dětském domově, již 7 let a bydlí společně v bytě. *„Dost důležitý je pro mě to, že si rozumí s mojí ségrou, která bydlí hned nad námi s mým bráchou. Oni jsou pro mě všechno, jsem ráda, že nám to společně klope. (...) Dítě ale zatím ještě neplánujeme, máme dost času.“* R5 je zadaný teprve pár měsíců, dle jeho slov mu příliš nejde udržet si vztah dostatečně dlouho. *„Nejsem schopnej být s někým dlouho. Je to pro mě těžký. Mám pocit, že musím rychle někoho pozdravit a rychle se ho zbavit. Lepší se to, ale pořád to není moc dobrý.“*

R7 mluví velmi podobně, jako R5: „*Já ti nevím, já pořád nejsem přesvědčenej o tom, jestli vůbec s někým chci být. Dělá mi problém navázat s někým to, kontakt, to vidíš sama* (respondent měl v průběhu rozhovoru problém s očním kontaktem, celkově byl velmi uzavřený, řekla bych i bázlivý, pozn. autora). *Stydim se za sebe, za to, jakej jsem byl. Vim, že třeba ty mě nesoudíš, ale ostatní...Neumim si prostě představit, že bych měl žít s nějakou ženskou. (...) Bojím se, že by to dopadlo jak u nás* (domácí násilí v rodině, otec tyran - alkoholik, matka nakonec spáchala sebevraždu, pozn. autora), *k čemu by to bylo.*“

Zajímalo mě, co bylo pro respondenty nejtěžší, když byli v dětském domově. Všem bez výjimky nejvíce scházela rodina. Dalo by se ale spíše říct, že jim chyběly některé funkce rodiny, konkrétně emocionální. Někteří respondenti (R2, R3, R5, R6 a R7) totiž uvedli, že vlastně byli rádi, že nemuseli žít v původní rodině, která byla mnohdy velmi problémová. R2 popisuje: „*Fakt mi chyběla taková ta láska rodičů k dítěti, jako mám já ke svým dětem. Jakože bez nějakých hranic. (...) U nás by to bylo v pohodě, kdyby si máma nenašla toho hajzla, kterej mě neustále bil a tak. To jsem pak byla ráda, že to doktorka nahlásila a sociálka mě odebrala. I když se mi stýskalo, to je jasný, ale jen po mámě. Ta se ho ale stejně furt zastávala, tím mě...zradila.*“ R5 velmi podobně říká, že byl svým způsobem rád, že jde někam, kde se o něj bude někdo alespoň fyzicky starat, jelikož jeho matka začala pít alkohol, když mu byly 4 roky a nechávala ho doma samotného bez dozoru, s otcem se nikdy neseznámil. „*Celý dny jsem ji neviděl a když přišla, šla si lehnout a řvala na mě, ať ji nechám být. Stýskalo se mi, ale aspoň mě navštěvovala babička s dědečkem, brali si mě i na prázdniny. Vážil jsem si jich, někteří nemají nikoho.*“ Podobně jako u R5, také matka R6 byla závislá na alkoholu, otec zemřel, když byla malá. Jediný rozdíl byl ten, že za ní nechodil na návštěvy nikdo. „*Víš jak mi vždycky bylo, když za někým furt chodili na návštěvu rodiče, nebo prostě někdo a za mnou nikdy nikdo? Bylo to fakt hrozný, cítila jsem se sama na celým světě, litovala jsem se.*“ R7 má podobnou zkušenost, jen s tím rozdílem, že na alkoholu byli závislí oba rodiče a navíc otec matku fyzicky týral. „*Moc si to nepamatuju, jen vim, že jsem měl vždycky hroznej strach. (...) Myslim, že jsem zatím nikdy nepoznal lásku. S mojí povahou ji ani nikdy nepoznám.*“ R3 své rodiče nepoznala a říká: „*Jsem vděčná svým biologickým rodičům, že mě dali do kojeňáku, možná bych teď byla v Saudský Arabii.*“

Někteří respondenti se shodují, že pro ně byl odchod z dětského domova těžký také z důvodu toho, že se tam v konečné fázi cítili jako doma. Je patrné, že byli na zaměstnancích a na službách dětského domova závislí. R3 uvádí: *„Nejtěžší byl odchod z dětského domova, i když to nebylo láskyplné prostředí, jaké si představuji v rodině, zvykla jsem si tam být, cítila jsem, že někam relativně patřím. Byla jsem tam oblíbená, mazlík.“* Podobně říká R6: *„Po odchodu se mi hrozně stýskalo po tetách, byly mi vždycky oporou, poradily mi.“*

5 Diskuze

Dlouhodobé umístění v dětských domovech s sebou nese řadu negativních vlivů, které na člověka působí i poté, kdy tato část života skončí a osoba se ocitne po dlouhé době mimo zařízení. Cílem výzkumného šetření bylo zjistit, jak děti, které dlouhodobě žily v dětském domově, řešily různé situace po odchodu ze zařízení. Zajímalo mne, zda jim byly poskytnuty informace o projektech, možnostech bydlení, návazných službách a dalších záležitostech, které by jim mohly adaptaci na nový život zlehčit.

Stanovila jsem 3 oblasti, které byly u této skupiny osob v odborných publikacích prokázány jako problémové. Zaměstnanci dětských domovů i sami uživatelé si uvědomují, že odchod je obtížný a je doprovázen mnoha komplikacemi, a tak jsem věřila v přípravu na očekávané z obou stran (např. prostřednictvím Programu rozvoje osobnosti a Minimálního preventivního programu pro prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže).

Výsledky výzkumu naznačují, že největší potíže měli bývalí dlouhodobí uživatelé z dětských domovů s finanční a vztahovou oblastí. Samozřejmě si více uvědomují a přiznávají finanční problémy. Byli ale schopni je poměrně rychle vyřešit, což se o vztahových obtížích říci nedá. Naopak nejmenší problémy měli s bydlením, čímž jsem získala zcela odlišný výsledek, než Kovařík ve svém výzkumu (viz kapitola 2.4.2).

S bydlením měl po odchodu z dětského domova potíže pouze jeden respondent ze sedmi. Téměř všichni respondenti se před odchodem soustředili na oblast bydlení. Věděli, že by mohli skončit na ulici, což nechtěli. Ve dvou případech si respondenti zvolili ubytovnu, která byla zřízena poblíž místa výkonu zaměstnání. Další dva respondenti využili státního zařízení (dům na půli cesty a azylový dům). Jedna respondentka se vrátila k biologické rodině a další bydlela s kamarádkou. Jeden respondent se ocitl, bez možnosti ubytování, na ulici.

Respondenti často uváděli, že konkrétně tato oblast s nimi byla velmi často probírána při různých přednáškách v dětském domově, pocítují vysokou míru informovanosti. Byli motivováni k včasnému řešení otázky bydlení po odchodu z dětského domova. Sociální pracovníci i vychovatelé je nabádali k uchování si financí, které obdrží od dětského domova při odchodu, právě na bydlení. Respondenti uznávají,

že tlak, který na ně byl v této oblasti vyvíjen, jim dodával snahu vyhledat si pro ně co nejvhodnější bydlení.

Šetření dále ukazuje, že pět ze sedmi respondentů (vyjma R4 a R6) mělo po odchodu z dětského domova finanční problémy. Tímto se shoduje s odbornými výsledky výzkumu Kovaříka, který je řadí na druhé místo (viz kapitola 2.4.1). Ve všech případech, kromě Respondenta 7, jsem zaregistrovala velkou sílu. Nechtěli se vzdát, zadlužit, být bez práce. Upřímně jim záleželo na tom, aby dostal jejich život dobrý směr. Aktivně si hledali zaměstnání, o čemž svědčí skutečnost, že si jej všichni skutečně našli.

Stupeň vzdělání, i když se uvádí jako jeden z rozhodujících faktorů úspěšnosti při hledání zaměstnání, u mých respondentů neměl žádný význam. R4 a R6 mají pouze základní vzdělání a práci si našli hned po odchodu z dětského domova. R3 s vysokoškolským vzděláním musela zprvu chodit na brigády a po ukončení VŠ (obor vychovatelství) si práci našla po 3 měsících. R1 má ukončené vyšší odborné vzdělání a jak uvedla, najít si práci nebylo jednoduché a našla uplatnění až díky projektu Nadace Terezy Maxové. Ostatní respondenti jsou vyučeni v oboru a netrvalo příliš dlouho, než si práci našli (od 2 do 5 měsíců). Výjimkou je R7, který si ale zaměstnání nehledal. Když ale začít pracovat chtěl, neměl větší potíže s nalezením zaměstnání

a během 2 měsíců nastoupil a pracuje v této firmě doteď.

Za důležitou považují přípravu a plánování budoucnosti, kdy si lidé již před odchodem shánějí zaměstnání, brigády (R3, R5 a R6). V odpovědích shledávám společný bod, ve kterém se, až na R7, všichni shodují. Při otázce na to, zda existuje něco, co by před odchodem z dětského domova udělali jinak, respondenti odpovídají, že jim určitě chyběla větší příprava a aktivita z jejich strany. Všichni uvádí, že nečekali, že odchod bude tak těžký, a to v mnoha ohledech. Finanční situace byla pouze jedním z nich, ale dle jejich slov také nejvíce jimi ovlivnitelný. Udivuje mě, že přiznávají svůj vlastní podíl, že neobviňují pouze zaměstnance dětského domova. Sami si nyní uvědomují komfort, který jim byl dopřán, a kterého si mnohdy nevážili. „*Bral jsem všechno jako samozřejmost, ale teď už vim, že je to složitější. Nejde jen o to, něco si koupit, ale i údržba tý věci...to mi nikdy nedocházelo*“, říká R5.

S finanční situací souvisí také páchání trestné činnosti, jak je tomu uvedeno v kapitole 2.4.1. Kromě jednoho respondenta mají všichni trestní rejstřík čistý. R7 v době, kdy žil na ulici, kradl. Chytili ho při činu 2x, vždy se přiznal. Jelikož se jednou jednalo o krádež peněz (cca 4 tisíce Kč), byla mu udělena podmínka, ve druhém případě šlo o krádež potravin a alkoholu, za což mu nebyl udělen žádný trest.

Z rozhovorů s respondenty také vyplývá, že všichni mají jisté problémy ve vztahové rovině. Všichni respondenti se shodují v tom, že pro ně není lehké vytvořit s někým hlubší, trvalý vztah. Nedokáží ostatním důvěřovat, trvá jim velmi dlouho, než si někoho připustí více k tělu. O tom vypovídá i fakt, že až na jednu respondentku jsou všichni svobodní, přičemž zmíněná respondentka je rozvedená.

Při rozhovorech s respondenty jsem zaznamenala, že někteří jsou příliš uzavření, stydliví, bázliví, nemají dostatečné sebevědomí, neumí hovořit v souvětech a dělá jim problém vyjádřit své pocity. Pouze R3 na mne naopak působila velmi otevřeně, byla velmi živá, uměla na sebe strhnout pozornost (hlasitá řeč, dramatické pauzy apod.). Navíc je velmi chytrá, tudíž když mi popisovala svou touhu po dítěti a lásce, sama poznamenala, že ví, že je citově deprivovaná. Má snahu s tím pracovat, držet v určitých mezích. Tuto snahu jsem postřehla u více respondentů (R5, R7). Nechtějí být tak uzavření, ba dokonce mít strach z lidí. R5 si např. dal za „úkol“, že bude každý den chodit nakupovat do obchodu ve vesnici, kde žije, aby přicházel do kontaktu nejen se svou přítelkyní a lidmi z práce, ale také odjinud.

Dle teoretických poznatků, které jsem nashromáždila v průběhu tvorby této práce, mohu říct, že u každého respondenta vidím jisté známky psychické deprivace, nebo alespoň subdeprivace. Všichni velmi touží po někom, kdo je bude mít skutečně rád. Pokud někoho takového našli (R4 a R6), snaží se zachovat vztah. Zároveň si všichni uvědomují, že pro ně není lehké někomu důvěřovat, chtějí od ostatních často slyšet, ujistit se, že s nimi mohou do budoucnosti počítat.

Také uvedené rysy osobnosti vypovídají o výskytu psychické deprivace. V kapitole 2.3.1 je uvedeno, že o psychické deprivaci svědčí také zlozvyky těchto lidí. V průběhu rozhovorů jsem zaznamenala u respondentů následující zlozvyky: kousání nehtů, rtu, škrábání se na hlavě, podupávání nohou a poklepávání ukazováčkem o stůl. Vždy jsem se daného respondenta ptala, zda je mu něco nepříjemného a samozřejmě jsem nabízela

možnost nehovořit o dané záležitosti, kdyby nechtěl. Každý z nich se omlouval za svůj zlozvyk, který ale dělají nevědomky.

Samozřejmě lze u každého z respondentů spatřit určité rozdíly, které připisují jednak délce pobytu v dětském domově, ale také kvalitě nebo vůbec přítomnosti vztahu s někým z původní rodiny. R1 a R4 se s rodinou pravidelně stýkaly a jejich znaky nejsou taky patrné, jako u respondentů, kteří rodiče buď nepoznali, nebo s nimi neudržovali téměř žádný kontakt (R2, R3, R5, R6 a R7). R3 neměla nikdy příležitost zakusit, co je mít svou rodinu a cítí obrovskou potřebu ji jednoho dne mít, kompenzovat absentující základní právo každého z nás. Zároveň cítí potřebu lásky, jistoty a bezpečí, ale jak sama uznává, možná až v přílišné míře.

Zajímavým zjištěním práce je, že nikdo z respondentů nezískal žádné informace o návazných službách a projektech, které jsou pro lidi z dětských domovů k dispozici. Tato absence vypovídá o nedostatečném zapojení sociálních pracovníků do procesu přípravy uživatelů na odchod z dětských domovů. Respondenti se shodovali v tom, že se sociálním pracovníkem téměř nepřicházeli do kontaktu a pokud ano, byli charakterizováni jako neempatičtí, arogantní, lhotejní, ale také podplácející ("když přestaneš dělat tohle, dám ti bonbón"). Pouze dvě respondentky (R1 a R3) následných služeb využily. R3 našla ubytování v azylovém domě, R1 v Domě na půli cesty spolu s účastí v projektu New job - new life od Nadace Terezy Maxové. Zde musím dodat, že v případě R1 šlo o individuální aktivitu této respondentky, nikdo jí o těchto možnostech neřekl, vyhledala si je na internetu. Ubytování v azylovém domě si R3 zařídila sama s tím, že se byla zeptat na potřebné záležitosti do zmíněného azylového zařízení. Tuto skutečnost považuji za velký nedostatek v dětských domovech, jelikož absence těchto informací může vést ke ničujícím negativním důsledkům, které by ale díky využití těchto služeb vůbec nemusely nastat.

6 Závěr

V bakalářské práci jsem se pokusila zjistit oblasti života, které jsou pro bývalé uživatele dětských domovů problémové. K dosažení stanoveného cíle jsem vymezila tři základní kritéria dle odborné literatury. Na základě těchto kritérií jsem sestavila otázky k rozhovoru s bývalými dlouhodobými uživateli dětských domovů. Získané informace měly za cíl ukázat, jakým způsobem řešily tyto osoby vzniklé obtíže po přechodu z ústavního zařízení do běžného života.

V úvodních kapitolách jsem pro ucelenost práce nastínila celkový systém náhradní péče o děti a dospívající v ČR. Dále jsem se hlouběji zaměřila na charakteristiku dětských domovů, včetně procesu přijímání a problematiky odchodu uživatelů.

Stěžejní jsou výsledky výzkumného šetření. Oslovila jsem celkem 12 respondentů, z nichž 4 bohužel nesplňovali kritérium odchodu v době plnoletosti. Jeden respondent rozhovor odmítl. Některé výpovědi respondentů byly stručné, ale i přesto měly pro účely práce vypovídající hodnotu. Základními informacemi byl věk, délka pobytu v dětském domově, pohlaví a rodinný stav. Mezi respondenty převažovaly ženy (5 respondentů). Průměrný věk účastníků byl 26 let, průměrná délka pobytu 11 let. Tyto informace sloužily pouze k identifikačním údajům a neměly na výzkum vliv.

Z výzkumu vyplynulo, že problémové oblasti se téměř shodují s těmi, které jsou uvedeny v odborných publikacích. Nejmenší potíže po odchodu z dětského domova respondentům činilo ubytování. Velmi jim byli nápomocni přátelé, rodina, ubytovny při zaměstnání a samostatná aktivita, díky které ve dvou případech využili návazné služby. Pouze jeden respondent (R7) skončil bohužel na ulici, kde strávil celkem 2,5 roku svého života. Nyní bydlí na ubytovně při zaměstnání.

Další zkoumanou oblastí byla finanční situace respondentů po odchodu z dětského domova. Problémy pocíťovali vyjma dvou respondentů všichni. Některým trvalo, než si našli zaměstnání, ale za největšího činitele považují spíše nerozvinutou schopnost hospodařit s financemi. Respondenti, kteří totiž potíže v oblasti financí uznali, měli alespoň dohodu o pracovní činnosti, nebo bydlení zadarmo u kamarádky, nebo sehnali zaměstnání okamžitě. Z tohoto vyvozují výše zmíněné, což jistě souvisí s problematikou hospitalismu.

Posledním kritériem, které jsem chtěla především prozkoumat, byla oblast vztahů. Uznávám, že bylo velmi obtížné vytvořit takovou atmosféru, aby se respondenti uvolnili a vypověděli své pocity, ale u většiny se mi to podařilo. U všech respondentů jsem shledala přítomnost určitých známek psychické deprivace, u každého v jiné míře.

Zajímavým a zároveň alarmujícím zjištěním je pro mě nedostatečná nabídka existujících následných služeb a projektů pro osoby, které žily dlouhodobě v dětských domovech. Tuto problematiku, domnívám se, by bylo dobré hlouběji zmapovat. Dále bych se také zaměřila na celkovou roli sociálního pracovníka v dětském domově. Překvapily mě odpovědi, kdy byl sociální pracovník hodnocen buď velmi neutrálně (téměř s ním za dobu pobytu respondenti nepřišli do styku, neměl na ně žádný vliv), nebo velmi negativně. Také by mě zajímalo, jak probíhají kontroly pracovníků OSPOD. Někteří respondenti uvedli, že za nimi chodili jednou za 6 měsíců, většina si ale nevybavila ani jednu kontrolu - ani v zařízení, ani při návštěvě rodičů doma. Přitom se v Zákoně č. 358/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí uvádí, že pracovníci OSPOD kontrolují dítě v dětském domově jednou za 6 měsíců.

Domnívám se, že cíl práce byl naplněn. Uvědomuji si, že nemám vzdělání v klinické psychologii, abych mohla s jistotou říci, že respondent trpí následky psychické deprivace. Myslím si ale, že dle určitých známek v chování a výpověďmi respondentů v porovnání s informacemi z odborné literatury mohu říci, že se tyto příznaky velmi podobají, v některých případech jsou shodné.

7 Seznam použitých zdrojů

Monografické publikace

ČÁMSKÝ, P., SEMBDER, J., KRUTILOVÁ, D. *Sociální služby v ČR v teorii a praxi*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0027-7.

DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0139-7.

DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z., MATĚJČEK, Z. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada, 1995. ISBN 80-7169-192-5.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník. 1. vydání*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. 3. vydání*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0219-6.

JANSKÝ, P. *Problémové dítě a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2004. ISBN 80-7041-114-7.

JEDLIČKA, R., KLÍMA, P., KOŤA, J., NĚMEC, J., PILAŘ, J. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha: Themis, 2004. ISBN 80-7312-038-0.

JELÍNEK, J., MELICHAROVÁ, D. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže s poznámkami a judikaturou*. Praha: Linde Praha, a.s., 2004. ISBN 80-7201-493-5.

KELLER, J. *Posvícení bezdomovců. Úvod do sociologie domova*. Praha: Slon, 2013. ISBN 978-80-7419-155-8.

KOVAŘÍK, J. a kol. *Náhradní rodinná péče v praxi*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-957-7.

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing, 1998. ISBN 80-7169-195-X.

MATĚJČEK, Z. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.

MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-83-6.

- MATĚJČEK, Z. *Výbor z díla. 1. vydání.* Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-1056-6.
- MATĚJČEK, Z., BUBLEOVÁ, V., KOVAŘÍK, J. *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace.* Praha: Psychiatrické centrum, 1997. ISBN 80-85121-89-1.
- MATĚJČEK, Z., LANGMEIER, J. *Psychická deprivace v dětství.* Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1983-5.
- MATOUŠEK, O. a kol. *Encyklopedie sociální práce.* Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7.
- MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce.* Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0.
- MATOUŠEK, O. *Ústavní péče.* Praha: Slon, 1999. ISBN 80-85850-76-1.
- MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P., KOLÁČKOVÁ, J. *Sociální práce v praxi.* Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X.
- MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence. 2. vydání.* Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-771-X.
- MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže. 3. vydání.* Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-825-8.
- MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H., BALDOVÁ, L. *Individuální plánování služeb u ohrožených dětí a mladistvých s důrazem na děti odcházející z ústavní výchovy.* Praha: Člověk hledá člověka, o.s., 2008. ISBN 978-80-254-2756-9.
- MATOUŠEK, O., SEKERA, O. Ústavní zařízení pro děti a mládež. In MATOUŠEK, O. *Encyklopedie sociální práce.* Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7. s. 414 - 416.
- NOŽÍŘOVÁ, J. *Náhradní rodinná péče.* Praha: Linde, 2012. ISBN 978-80-861191-7.
- PAZLAROVÁ, H. Osvojení. In MATOUŠEK, O. *Encyklopedie sociální práce.* Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7. s. 468 - 469.
- PAZLAROVÁ, H. Pěstounská péče. In MATOUŠEK, O. *Encyklopedie sociální práce.* Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7. s. 466 - 467.

PIPEKOVÁ, J. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-7315-120-0.

PRŮCHA, J. WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-579-2.

REICHEL, J. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-3006-6.

ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5.

ŠVANCAR, Z., BURIÁNKOVÁ, J. *Speciálně-pedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. Publikace č. 0-72-21/1.

TAXOVÁ, J. *Výchovné problémy dětských domovů*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967. Publikace č. 64-0-86.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-0956-0.

VAŠŤATKOVÁ, J., VYHNÁLKOVÁ, P. (ed.) *Rodina a náhradní rodinná péče*. Olomouc: Hanex, 2008. ISBN 978-80-7409-013-4.

VÍTKOVÁ, M. *Integrativní speciální pedagogika. Integrace školní a sociální*. Brno: Paido, 2004. ISBN 80-7315-071-9.

VOCILKA, M. *Dětské domovy v České republice I. (teoretická východiska)*. Praha: MŠMT, 1999.

VOCILKA, M. *Výchovné ústavy v České republice*. Praha: MŠMT, 2001.

Legislativní normy

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon.

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí.

Odborné články v časopisech

MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H. *Individuální plánování u dětí v ústavní péči*. Sociální práce. 2008, roč. 8, č.3/2008. s. 75-81. ISSN 1213-6204.

HECZKOVÁ, E., HECZK, S. *Bezdomovci a my. Prevence sociálně nežádoucích jevů*. 2004, roč. 3, č.10/2004. s. 5-7. ISSN 1214-6609.

Internetové zdroje

BOŤOVÁ, A., JANDOVÁ, T. *Současné možnosti péče o děti v dětských domovech*. [on-line]. [cit. 2016-11-22]. Brno: Triada, o.s., 2008. Dostupné na WWW: <http://www.triada-centrum.cz/publ/sborniky/sbornik_2008.pdf>.

ČTK. *Téměř polovina prostitutek prý prošla dětským domovem*. [on-line]. [cit. 2017-02-04]. Dostupné na WWW: <http://zpravy.idnes.cz/temer-polovina-prostitutek-pry-prosla-detskym-domovem-pj4-/domaci.aspx?c=A081217_204638_domaci_jba>.

FEANTSA. *ETHOS - Evropská typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení v prostředí ČR*. [on-line]. 2006. [cit. 2017-02-02]. Dostupné na WWW (jazyk Croatian): <<http://www.feantsa.org/en/toolkit/2005/04/01/ethos-typology-on-homelessness-and-housing-exclusion>>.

GOTTWALDOVÁ, M. a kol. *Dlouhodobá příprava dětí s nařízenou ústavní výchovou na vstup do samostatného života*. [online]. Centrum J. J. Pestalozziho: Chrudim, 2006. [cit. 2017-02-09]. Dostupné na WWW: <<http://docplayer.cz/567106-Dlouhodobapriprava-deti-s-narizenou-ustavni-vychovou-na-vstup-do-samostatneho-zivota.html>>.

KLIMEŠ, J. *Koncept instituce hostitelství v NRP*. [on-line]. 2003. [cit. 2016-12-17]. Dostupné na WWW: <<http://klimes.mysteria.cz/nrp/hostitelstvi.htm>>.

KOPECKÁ, S. *Mezinárodní osvojení - zkušenosti třinácti let, aktuální situace a změny*. [on-line]. [cit. 2016-11-24]. Brno: Triada, 2013. Dostupné na WWW: <http://www.triada-centrum.cz/publ/sborniky/sbornik_2013.pdf>.

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ [on-line]. [cit. 2016-09-04]. *Náhradní rodinná péče*. Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/14501>>.

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ [on-line]. [cit. 2016-10-19]. *Analýza vyhodnocení činnosti sociálních pracovníků z hlediska kvantity jejich potřeb a z hlediska jejich pracovní náplně*. Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/nahled/cs/862>>.

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ [on-line]. [cit. 2017-02-02]. *Koncepce sociálního bydlení ČR 2015-2025*. Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/27240>>.

MINISTERSTVO VNITRA ČR [on-line]. [cit. 2016-10-12]. *Hodnocení systému péče o ohrožené děti*. Dostupné na WWW: <<http://www.mvcr.cz/clanek/hodnoceni-systemu-pece-o-ohrozene-deti.aspx>>.

SCHNEIBERG, F. [on-line]. [cit. 2017-02-06]. *Dětská centra - moderní nástroj komplexní péče o ohrožené děti a jejich rodinu*. Dostupná prezentace na WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/8044>>.

ÚŘAD VLÁDY ČR [on-line]. [cit. 2016-10-12]. *Usnesení Výboru pro práva dítěte*. Dostupné na WWW: <<https://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/pri-uradu-vlady/jiri-dienstbier/aktualne/Usneseni-Vyboru-pro-prava-ditete---k-diagnostickym-ustavum.pdf>>.

8 Seznam příloh

Příloha č.1: Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (z. č. 359/1999 Sb.).

Příloha č. 2: Nesprávné výchovné postoje dle Matějčka, Z.

Příloha č. 3: Základní potřeby v dětství dle Matouška, O., Pazlarové, H. a Baldové, L.

Příloha č. 4: Typy chování deprivovaných dětí dle Matějčka, Z.

Příloha č. 5: „Čáry života“ získané od 4 respondentů.

9 Přílohy

Příloha č. 1:

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

§ 42

(1) Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc poskytují ochranu a pomoc dítěti, které se ocitlo bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy anebo ocitlo-li se dítě bez péče přiměřené jeho věku (§ 15), jde-li o dítě tělesně nebo duševně týrané nebo zneužívané anebo o dítě, které se ocitlo v prostředí nebo situaci, kdy jsou závažným způsobem ohrožena jeho základní práva. Ochrana a pomoc takovému dítěti spočívá v uspokojování základních životních potřeb, včetně ubytování, v zajištění zdravotních služeb a v psychologické a jiné obdobné nutné péči.

(2) Dítě se umísťuje v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

- a) na základě rozhodnutí soudu; § 13a odst. 3 platí obdobně,
- b) na základě žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností,
- c) na základě žádosti zákonného zástupce dítěte, nebo
- d) požádá-li o to dítě.

(3) Počet dětí umístěných v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc nesmí přesáhnout 28 dětí, a to i v případě, že toto zařízení je umístěno ve více budovách; tento počet dětí může být překročen jen v případě, že do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc budou svěřeni sourozenci. Ministerstvo práce a sociálních věcí může v odůvodněných případech na žádost zřizovatele zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc udělit výjimku z nejvýše povoleného počtu dětí umístěných v jednom zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc na nezbytnou dobu, jejíž délku zároveň určí.

(4) Jeden zaměstnanec zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc může současně zajišťovat osobní péči nejvýše o 4 děti svěřené do péče zařízení.

(5) Délka pobytu dítěte v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc může trvat nejdéle po dobu

- a) 3 měsíců od jeho umístění do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc na základě žádosti zákonného zástupce dítěte; v případě opakované žádosti zákonného zástupce o umístění dítěte v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc může být dítě

přijato do péče zařízení v délce dalších 3 měsíců jen s předchozím písemným souhlasem obecního úřadu obce s rozšířenou působností,

b) 6 měsíců, je-li dítě umístěno v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc na základě žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností nebo na základě žádosti dítěte, jestliže s pobytem dítěte vyslovil souhlas rodič nebo jiná osoba odpovědná za výchovu dítěte; výjimečně lze tuto dobu prodloužit v případě, že si rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte prokazatelně upravují své poměry tak, aby mohli převzít dítě do osobní péče; celková doba nepřetržitého pobytu dítěte v zařízení nesmí přesáhnout dobu 12 měsíců,

c) stanovenou v rozhodnutí soudu o výchovném opatření podle § 13a, kterým byl nařízen pobyt dítěte v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, nebo po dobu, po kterou trvá rozhodnutí soudu o svěřeni dítěte do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc podle § 971 odst. 2 občanského zákoníku.

(6) Jde-li o dítě, které se umísťuje do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc na základě skutečnosti uvedené v odstavci 2 písm. b) a d), je obecní úřad obce s rozšířenou působností povinen neprodleně podat návrh soudu na nařízení předběžného opatření, pokud nelze do doby, do níž musí o předběžném opatření rozhodnout soud, zajistit souhlas rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte s pobytem dítěte v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

(7) Je-li dítě umístěno v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc na základě rozhodnutí soudu,

a) je zaměstnanec obce s rozšířenou působností zařazený do obecního úřadu povinen navštívit dítě podle potřeby, nejméně však jednou za 3 měsíce,

b) může být povolen pobyt dítěte mimo toto zařízení u rodičů nebo jiných fyzických osob obdobně podle § 30,

c) platí pro plnění povinností zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc § 29 obdobně.

(8) Dítě může být umístěno v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc na základě žádosti zákonného zástupce dítěte, jen jestliže byla mezi uvedeným zařízením a zákonným zástupcem dítěte uzavřena písemná dohoda, která obsahuje

a) název zařízení, jeho adresu a adresu sídla jeho zřizovatele,

b) jméno a příjmení dítěte, datum jeho narození, adresu místa trvalého pobytu dítěte, případně též jeho obvyklého bydliště,

c) jméno a příjmení, datum narození, adresu místa trvalého pobytu, případně též obvyklého bydliště zákonných zástupců dítěte,

d) údaje o zdravotním stavu dítěte a způsob zajištění zdravotních služeb,

e) důvody pro umístění dítěte v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc,

f) datum a čas dohodnutého přijetí dítěte do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc,

g) souhlas zákonného zástupce s tím, že při pobytu v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc budou se na pobyt dítěte vztahovat pravidla stanovená ve vnitřním řádu tohoto zařízení,

h) podmínky a způsob osobního, telefonického a písemného styku dítěte s dalšími osobami a vymezení okruhu těchto osob,

i) způsob a výše úhrady příspěvku za pobyt dítěte v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc s tím, že výše příspěvku může být sjednána nejvýše v částce uvedené v § 42c odst. 1 podle věku dítěte,

j) podpis dohody zástupcem zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a zákonným zástupcem dítěte.

(9) Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc je povinno poskytovat služby a zajistit jeho provoz nepřetržitě.

(10) V zařízení se poskytuje ochrana a pomoc dítěti v případech uvedených též v § 37 odst. 1, a to po dobu, než rozhodne soud o návrhu obecního úřadu obce s rozšířenou působností na nařízení předběžného opatření.

(11) Zřizovatel zařízení je povinen vést evidenci dětí, které byly přijaty do zařízení, v níž musí být uvedeny

a) datum přijetí dítěte do zařízení,

b) jméno a příjmení dítěte, pokud je známo,

c) datum narození dítěte, pokud je známo; není-li známo datum narození dítěte, uvede se přibližný věk dítěte,

d) záznam o splnění povinnosti stanovené v § 10 odst. 4 větě třetí,

e) datum a čas propuštění dítěte ze zařízení.

(12) Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc je při přijetí dítěte do tohoto zařízení povinno tuto skutečnost neprodleně ohlásit zřizovateli a příslušnému orgánu sociálně právní ochrany.

§ 42a

(1) Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

a) zabezpečuje plné přímé zaopatření dítěte v zařízení spočívající v poskytování ubytování, stravování a ošacení,

b) poskytuje výchovnou péči,

c) zajišťuje poskytnutí zdravotních služeb,

d) poskytuje poradenství dítěti, jeho rodičům nebo osobám odpovědným za výchovu dítěte,

e) zajišťuje pomoc při přípravě dětí na školní vyučování a doprovod dětí do školy,

f) vytváří podmínky pro zájmovou činnost dětí,

g) je povinno poskytovat dítěti odbornou péči prostřednictvím sociálního pracovníka a psychologa,

h) je povinno spolupracovat s rodinou dítěte a poskytnout této rodině pomoc při vyřizování a zajišťování záležitostí týkajících se dítěte, zajistit jim terapii, nácvik rodičovských a dalších dovedností, které rodič nebo jiná osoba odpovědná za výchovu dítěte nezbytně potřebuje pro péči a výchovu dítěte, a to v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte zpracovaným orgánem sociálně-právní ochrany,

i) je povinno vydat vnitřní řád zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, který vychází z vymezení činnosti zařízení tímto zákonem.

(2) Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc vede o dětech v tomto zařízení

a) evidenci, která obsahuje

1. jméno a příjmení dítěte, pokud je známo,

2. datum narození dítěte, pokud je známo; není-li známo datum narození dítěte, uvede se přibližný věk dítěte,

3. adresu místa trvalého pobytu; není-li známa adresa místa trvalého pobytu, uvede se jiný údaj o místě pobytu dítěte před přijetím do zařízení,

4. datum a čas přijetí dítěte do zařízení a datum jeho ukončení,

5. důvod přijetí dítěte do zařízení,

b) spisovou dokumentaci, která obsahuje

1. údaje uvedené v evidenci v písmenu a) bodech 1 až 5,
2. kopie rozhodnutí soudu o umístění dítěte v zařízení, žádost obecního úřadu obce s rozšířenou působností o umístění dítěte v zařízení, doklad o přijetí dítěte a písemnou dohodu podle § 42 odst. 8,
3. záznamy o spolupráci zařízení s orgány sociálně-právní ochrany, s dalšími orgány, právníky i fyzickými osobami,
4. záznamy o pomoci a léčbě poskytnuté dítěti, o přijatých opatřeních ve vztahu k dítěti, o poskytnuté lékařské péči a jejich důvodech,
5. kopie hlášení obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností o tom, že dítě pobývá v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc,
6. další údaje potřebné pro poskytování sociálně-právní ochrany.

(3) Ředitel zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc je

a) oprávněn

1. zakázat nebo přerušit návštěvu rodičů nebo jiných osob v zařízení v případě jejich nevhodného chování, které by nepříznivě působilo na výchovu dětí, jde-li o děti umístěné v zařízení na základě rozhodnutí soudu,

2. být přítomen při otevření listovní nebo balíkové zásilky dítětem, pokud je důvodné podezření, že zásilka má z výchovného hlediska závadný obsah nebo by mohla ohrozit zdraví či bezpečnost dětí, a uschovat ji na dobu omezenou dnem propuštění dítěte ze zařízení, a provést o tom záznam do spisové dokumentace o dítěti,

3. převzít od dítěte do dočasné úschovy finanční hotovost a předměty ohrožující výchovu, zdraví či bezpečnost dětí a v odůvodněných případech i cenné předměty; písemný zápis o převzetí a jeho důvodech ověřený ředitelem, dalším odborným pracovníkem zařízení a dítětem je založen do spisové dokumentace o dítěti,

4. povolit dětem umístěným podle § 42 odst. 2 písm. b) cestovat bez dozoru mimo zařízení do místa pobytu rodičů nebo jiných fyzických osob,

5. zastoupit dítě v běžných záležitostech,

6. nařídit vyšetření dítěte, zda není pod vlivem alkoholu nebo jiné návykové látky,

b) povinen

1. seznámit dítě s jeho právy a povinnostmi,

2. předat dítě podle rozhodnutí příslušného orgánu do péče budoucího osvojitele nebo pěstouna,

3. dát příslušnému soudu podnět ke zrušení umístění dítěte v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, pokud pominuly důvody pro další pobyt dítěte v tomto zařízení, a vyrozumět o tom příslušný orgán sociálně-právní ochrany,

4. dát příslušnému soudu podnět k úpravě styku rodičů nebo jiných osob s dítětem v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, vyžaduje-li to zájem dítěte, a vyrozumět o tom příslušný orgán sociálně-právní ochrany,

5. podávat informace o dítěti zákonným zástupcům, jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte nebo orgánům sociálně-právní ochrany na jejich žádost,

6. projednat předem opatření zásadní důležitosti s dítětem, s přihlédnutím k jeho věku a rozumové vyspělosti, a se zákonnými zástupci dítěte, nehrozí-li nebezpečí z prodlení, a bezodkladně je informovat o provedeném opatření; nejsou-li zákonní zástupci dosažitelní, dát soudu podnět k ustanovení opatrovníka,

7. propustit dítě poté, co se dozvěděl o rozhodnutí soudu, kterým bylo zrušeno svěřeni dítěte do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, ne však dříve, než dítě převezme osoba odpovědná za jeho výchovu.

(4) Ředitel zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc rozhoduje o právech a povinnostech v oblasti státní správy sociálně-právní ochrany, pokud jde o zamítnutí žádosti o povolení pobytu mimo zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Nadřízeným správním orgánem ředitele je krajský úřad, v jehož obvodu se nachází adresa sídla zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Odvolání proti rozhodnutí ředitele nemá odkladný účinek.

(5) Zřizovatel zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc je povinen určit zástupce ředitele, který má, v případě, že zastupuje ředitele, oprávnění a povinnosti podle odstavců 3 a 4.

(6) Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc může vykonávat činnost jen v objektu nebo prostorách, které umožňují zajištění přijetí dítěte, ubytování a přípravu dětí na školní vyučování, stravování, zájmovou a další činnost ve volném čase.

(7) Přemístění dítěte umístěného v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc do jiného takového zařízení je možné jen

a) na základě rozhodnutí soudu, pokud bylo dítě do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc umístěno na základě rozhodnutí soudu, a po předchozím oznámení o přemístění příslušnému orgánu sociálně-právní ochrany,

b) s předchozím souhlasem obecního úřadu obce s rozšířenou působností a rodiče či jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, pokud bylo dítě do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc umístěno podle § 42 odst. 2 písm. b), nebo

c) s předchozím písemným souhlasem zákonného zástupce dítěte, který uzavřel dohodu o umístění dítěte do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc podle § 42 odst. 8.

(8) Ustanovení odstavce 7 se nepoužije pouze v případě, že ve stávajícím zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc není možné zajistit péči o dítě z vážných provozních důvodů a přemístění dítěte nesnese odkladu. V tomto případě je zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc povinno bezodkladně oznámit přemístění dítěte a důvody, které vedly k přemístění dítěte, osobám, jejichž souhlasu je třeba k přemístění podle odstavce 7 písm. b) a c), příslušnému orgánu sociálně-právní ochrany dětí nebo soudu, jenž má vydat rozhodnutí podle odstavce 7 písm. a). K přemístění dítěte do jiného zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc podle odstavce 7 písm. a) je nutný souhlas příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí a návrh soudu na vydání nového rozhodnutí.

(9) Stejně podmínky jako pro přemístění dítěte do jiného zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc stanovené v odstavcích 7 a 8 platí také v případě, že má dojít k přemístění dítěte do jiného pracoviště téhož zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

Příloha č. 2:

Nesprávné výchovné postoje.

Matějček dělí nesprávné výchovné postoje do dvou velkých skupin dle citového vztahu k dítěti. První skupina má znaménko minus a druhá plus.

Minusová skupina:

1. Zavrhuující výchova - spíše ve skryté formě. Dítě svou pouhou existencí připomíná jednomu nebo oběma rodičům životní nezdár, zklamání nebo nesplňuje jejich očekávání a ideály.
2. Výchova zanedbávající - ve skryté formě, rozsah zanedbávání je od lehkého výběrového jen v některých vývojových potřebách dítěte, až po velmi hrubé, celkové - psychická deprivace, subdeprivace. Děti jsou ponechány samy sobě, zvykají si na volný život, nevytvoří si vědomí povinnosti.

Plusová skupina:

1. Výchova rozmazlující - rodiče na dítěti až nezdravě citově lpějí, zbožňují je, jsou nadšeni každým jeho přirozeným projevem. Chtějí, aby zůstalo stále takto dětsky roztomilé - trvale malé, nedospělé, citově závislé. Rodiče ztrácejí posléze svou rodičovskou autoritu.
2. Výchova úzkostná a příliš protektivní - rodiče na dítěti rovněž nezdravě lpějí, ale ze strachu, aby se mu neublížilo, příliš je ochraňují, brání v činnostech, které se jim zdají nebezpečné. Tím dítě neurotizují a odebírají mu iniciativu. Dítě je neustále ve stavu frustrace či subfrustrace základní psychické potřeby aktivity, poznávání, volnosti. Reakcí dítěte je buď pasivní podřízení, útlum nebo aktivní protest, agresivní chování atd.
3. Výchova s přepjatou snahou o dokonalost dítěte - perfekcionismus. Rodiče se přepjatě snaží, aby dítě bylo nejdokonalejší ve všem. Dítě se stává nástrojem kompenzace jejich vlastní nespokojenosti. Výsledkem bývá přetěžování dítěte a přílišná stimulace, jež vede k různým obranným postojům dítěte.
4. Výchova protekční - rodiče se snaží, aby dítě dosáhlo těch hodnot, jež pokládají za výhodné a významné.¹⁴⁹

¹⁴⁹ MATĚJČEK, Z. Dítě a rodina. In VOCILKA, M. *Dětské domovy v České republice I*, s. 28-29.

Příloha č. 3:

Základní potřeby v dětství.

- Okruh fyzických potřeb. → Zajištění tepla, výživy a ochrany před nepříznivými vlivy fyzického prostředí i sociálního prostředí.
- Potřeba bezpečí zakotvená v silné emocionální vazbě na blízkou osobu nejlépe v kontextu rodiny. → Zajištění stále pečující osoby s láskyplným vztahem k dítěti. Nejlepší předpoklady pro tuto roli má biologický rodič.
- Potřeba stability a přehlednosti prostředí. → Existence domova se stabilní strukturou a s jasnými, konzistentními pravidly. Existence institucí působících na dítě synergiicky s rodinou (škola, jiné instituce vychovávající dítě).
- Potřeba učit se. Kromě rozvoje kognitivních schopností musí být podporováno i sociální učení a učení se morálce. → Zajištění podnětného prostředí, které k učení dává příležitost.
- Potřeba začlenění do širšího okruhu lidí. → Existence příležitosti k sociálním kontaktům v úzké a širší rodině, příležitosti k budování vztahů s vrstevníky, s lidmi v místní komunitě.
- Potřeba životní perspektivy. → Existence příležitosti pro rozvíjení vztahu k budoucnosti, k přesahům vlastní osoby do sféry širšího společenství.¹⁵⁰

¹⁵⁰MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H., BALDOVÁ, L. *Individuální plánování služeb u ohrožených dětí a mladistvých s důrazem na děti odcházející z ústavní výchovy*. s. 14.

Příloha č. 4

Typy chování deprivovaných dětí

1) Typ relativně dobře přizpůsobený – tyto děti se v ústavních podmínkách relativně dobře vyvíjejí, nevykazují závažnější odchylky, velmi dobře se adaptují v nové rodině. Dá se předpokládat, že si vytvoří citový vztah k novým rodičům, ale nemusí to tak být, děti mohou být snadno vyvedeny z míry náhlým přívalem citu a podnětům.

2) Typ hypoaktivní, útlumový, regresivní-klasický typ deprivované osobnosti. Takové dítě není zpravidla dobře schopno citové odezvy, i když v mnoha případech působí jako klidné, hodné, vyrovnané. Toto dítě nelze předat do adoptivní rodiny bez předchozí rehabilitace a děti jsou vhodné spíše do pěstounské péče.

3) Typ sociální hyperaktivity – potřeba vztahu k mateřské osobě zůstala v časném dětství neuspokojena a takové dítě se zaměřuje na množství získaných podnětů než na jejich kvalitu. Kontakt s okolím je velmi častý, avšak povrchní, nediferencovaný a dítě v něm není hlouběji zaujato. Takové dítě není příliš vhodné pro adopci.

4) Typ sociální provokace – potřeba neuspokojení citového vztahu v dítěti setrvává ve stavu zvýšeného napětí, domáhá se pozornosti, provokuje. V ústavu je to dítě nápadné svou agresivitou, zlostnými výbuchy, nezvladatelností, pokud je však samo mimo kolektiv, bývá přítulné, klidné, zaujaté... Pro adopci tyto děti bývají vhodné.

5) Typ náhradního uspokojení – u tohoto dítěte se aktivita z oblasti sociálních potřeb přemístila do oblasti jiných potřeb. Objevuje se předčasná sexuální aktivita, záliba v jídle, agresivita, trápení zvířat... Podaří-li se vrátit jejich aktivitu do správných kolejí, což nebývá snadné, mohou být tyto děti nabídnuty k adopci.¹⁵¹

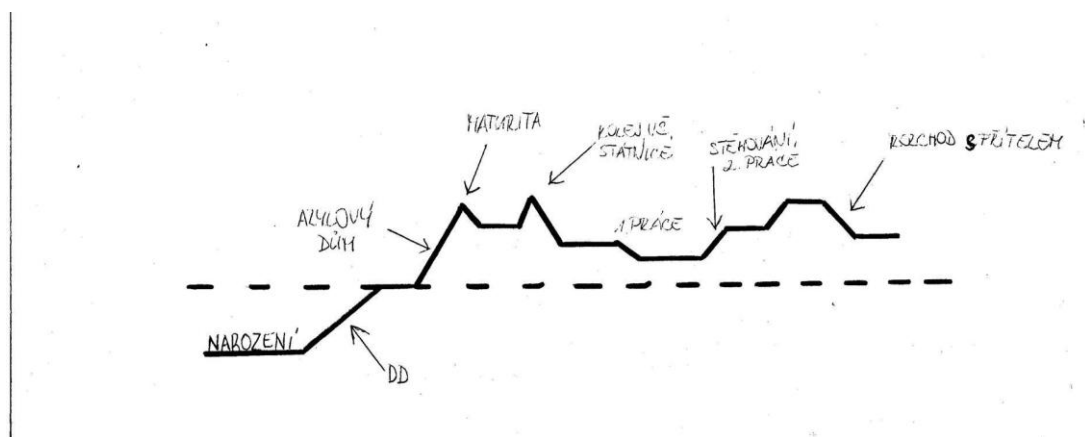
¹⁵¹ Srov. Matějček, Z. *Výbor z díla*, s. 186-197.

Příloha č. 5

Schéma č. 1 - 4 „Čáry života“.

Respondenti většinou nevěděli, jak schéma zhotovit. Připadalo mi, že je to odrazuje, a tak jsem si pro další rozhovory připravila obrázek křivky EKG. Musím říci, že to považuji za správné rozhodnutí, jelikož díky tomu zjistili, že se nejedná o nic těžkého a odhodlali se čáru nakreslit.

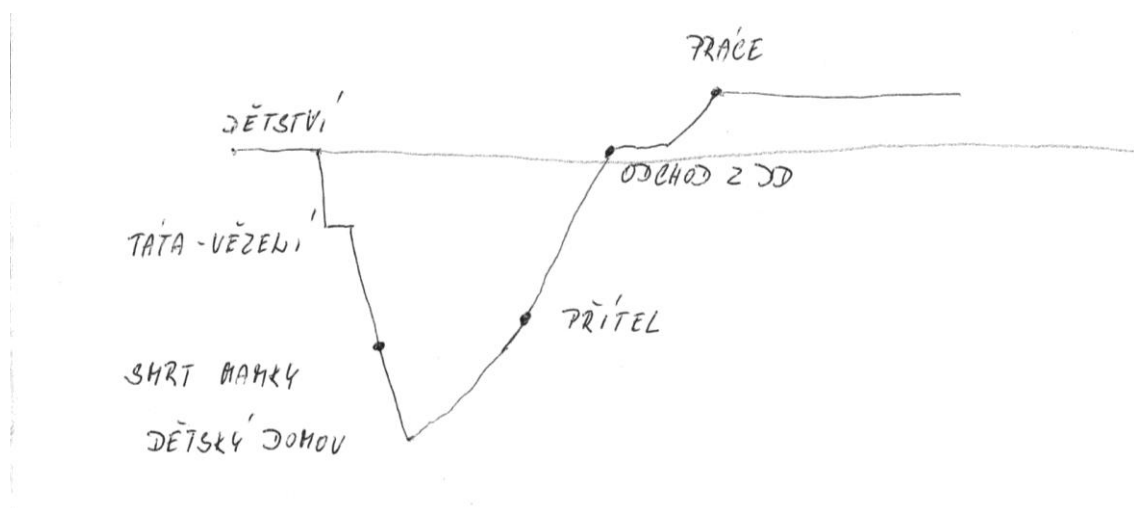
Schéma č. 1 - čára života respondenta 3

Komentář respondenta: “Takže, tady jsem se narodila. Asi nic moc šťastného to nebylo, byla jsem hned v kojeňáku, takže odloučení od mámy a celkově asi ne moc pozornosti...Takže čára spíš trochu dole. Pak jsem šla do děcáku, pro mě to neznamenal moc změnu, to spíš to, jak jsem rostla a všechno si uvědomovala. Ostatní tam měli většinou představu o tom, kdo jeho rodiče jsou, to já vůbec nevěděla. Jenže zase utápět se v tom by mi moc neprospělo. Takže jsem tu čáru dala maličko výš, brala jsem to tak, že to tak prostě je. Chodila jsem na zdrávku, to mě bavilo. Měla jsem pár kamarádů. Tady jsem odešla z děcáku do azyláku. Bylo to o trochu lepší, cítila jsem se víc dospěle. Jo, taky jsem zažila úspěch - udělala jsem maturitu. Tady jsem šla bydlet na kolej, to bylo fakt super. Měla jsem hodně kamarádů, byla sranda, užívala jsem si. Sice jsem dost chodila na brigády, ale furt to bylo o dost lepší, než co jsem do té doby zažila. Navíc se mi podařilo zdárně odstátnicovat, takže úspěch druhý. Pak jsem si našla práci. Jako šlo to, ale úplně spokojená jsem tam nebyla, proto křivka trochu dolů. Tady jsem se odstěhovala do Prahy a našla si novou práci, kde jsem doted' a jsem fakt

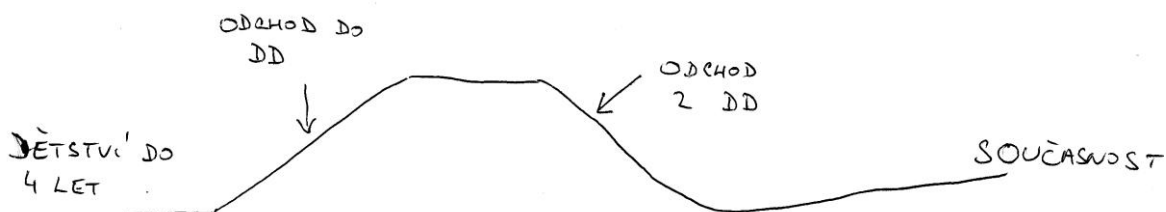
spokojená maximálně. Tady jsem jakoby udělala čáru dolu...to je rozchod, je to takový čerstvý...a tady doufám v nějakou budoucnost. “

Schéma č. 2 - čára života respondenta 4

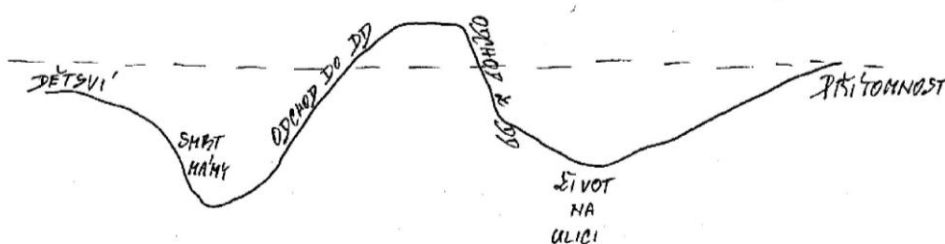
Komentář respondenta: „Tak tady na začátku jsem nakreslila dětství. Myslím, že jsem ho měla takový normální, hlavně to ovlivňovala máma a sourozenci, s tátou to bylo těžší. Byl recidivista, měl problémy s drogama. No, tady ta čára dolů je smrt maminky. To bylo asi to nejhorší, co jsem kdy zažila, pak ještě do děcáku, další propad dolů. Bylo to hrozně těžký se vyrovnat se všim, starat se tam o brácha, kterej na mě byl dost fixovanej...Ale postupně se to začalo zlepšovat, zvykala jsem si na určitej řád, pak jsem si tam našla přítele. Pak tady mám odchod z děcáku, na to jsem se těšila, i když mi bylo líto, že tam brácha zůstává. Navíc v tý dob umřel táta, ve vězení, ale popravdě mě to moc nezasáhlo. Ten přechod byl sice taky těžkej, ale ne moc, byla jsem u ségry, celkem rychle si našla práci, to je vlastně tady na tý čáře, měla jsem radost, že můžu ségře pomoci s placením a tak. Nevím...snad to takhle stačí a je to dobře.“

Schéma č. 3 - čára života respondenta 5

Komentář respondenta: „Nevím, jestli jsi to takhle chtěla...? No...tady to je tak nějak do těch čtyř let, než jsem šel do děčáku. Moc si to nepamatuju, ale trochu jo. Vim, že jsem byl doma často sám a máma chodila domu vožralá. Bylo to blbý. Pak jsem šel teda do děčáku, přišlo mi to podobný, o něco lepší, nebyl jsem tolik sám. Jen se mi i tak po mámě docela stýskalo, byl jsem malej. Ona za mnou nechodila, ale občas přišla babička s dědou, jezdil jsem k nim i na prázdniny. To bylo fajn...Taky jsem tam měl kamarády, zázemí...Neměl jsem skoro žádný starosti, ani moc povinností. Tady je odchod z dětskýho domova, bylo to pro mě těžký a je vlastně pořád. Proto jde ta čára hodně pomalu nahoru, furt se s tím dost peru, se sebou...“

Schéma č. 4 - čára života respondenta 7

Komentář respondenta: „Takhle nějak jsi to chtěla...? Já jsem nevěděl, jak to udělat, tak takhle, jo? Tady je moje dětství. Jak vidíš, bylo to na hovno, teda promiň, na nic. Pamatuju si jen něco, ale vim, že oba rodiče chlastali a táta vždycky mámu děsně zmlátil. Bylo to pro mě hrozný, byl jsem z toho vždycky vyděšeněj. Ani ve škole mi to moc nešlo. Nakonec to dopadlo tak, že se zabila. Je to divný, že se nějak nesnažila

s tím něco dělat, ale nezazlívám jí nic. Šel jsem pak do děcáku, to je tady. To mi bylo 7 let. Tam jsem prostě nějak přežíval, nebylo to nijak strašný, vlastně určitě lepší než doma. Jen mi chybělo...nevím, jak to říct, aby to neznělo nějak blbě...prostě asi láska. No, tady je teda odchod z děcáku, to bylo celkem v pohodě. Tenkrát teda, dneska to vidím tak, že jsem promarnil spoustu času. Na všechno jsem kašlal, všechno mi bylo ukradený. Co jsem odešel, tak jsem žil na ulici, chlatal jsem...Mně to nepřišlo nijak hrozný. Sám to teď nechápu. Tu čáru teda kreslim tak, jak to vidím dneska, jo? Protože tenkrát bych tu čáru dal určitě vejš. Byl jsem s tím spokojenej. Tady jsem ale nějak prozřel. Ani nevím, čím to bylo daný, ale asi, že mě viděla známá ze školy a nestyděla se za mnou jít, mluvila se mnou a říkala mi, že je mě škoda, že bych se měl zamyslet a něco udělat. A já to udělal. Jsem jí teď vděčnej, asi byla takovým tím...impulzem. Abych něco udělal. Tak tady teda je čára vejš, to jsem se sebou začal něco dělat. Bylo to těžký...Nevěděl jsem, jak začít, ale šel jsem na pracák, vyřídil si věci na sociálce, doklady a tak...Pak jsem si našel práci, do té doby jsem furt někde přespával, ale už jsem nechlastal. No, pak jsem šel bydlet na ubytovnu k té práci, nechtěli po mně nic dopředu, tak to bylo v pohodě. Takže jsem se pomalu z toho vyhrabával. A teď jsem tady, tak nějak spokojenej, ale není to úplně ono. Po té stránce ohledně té lásky. Furt používám to slovo, ale fakt nevím, jak jinak to vyjádřit. Prostě mi chybí, nikdy jsem ji neměl a jen doufám, že někdy budu, ale moc tomu nevěřím.“

10 Abstrakt

LEJSKOVÁ, L. *Problémy spjaté s odchodem z dětského domova do běžného života*. České Budějovice 2017. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra etiky, psychologie a charitativní práce. Vedoucí práce: J. Šimečková.

Klíčová slova: náhradní rodinná péče, ústavní a ochranná výchova, dětský domov, hospitalismus, psychická deprivace, odchod z dětského domova, finanční problémy, potíže s bydlením, vztahové problémy

Tato práce si klade za cíl zjistit, jakým způsobem bývalí dlouhodobí uživatelé dětských domovů řeší problémy v různých oblastech jejich života po odchodu z těchto zařízení. V teoretické části je popsán systém náhradní péče o děti a dospívající v ČR, dále jsem pozornost zaměřila na charakteristiku dětských domovů a odchodů z nich.

Výzkumné šetření bylo uskutečněno prostřednictvím rozhovorů s bývalými dlouhodobými uživateli dětských domovů. K dosažení cíle jsem stanovila obecné ukazatele, které vyplývají z teoretických poznatků. Většina zjištění se shodovala s teoretickou částí, pouze oblast bydlení nebyla respondenty hodnocena jako problémová. Šetření poukázalo na chybějící informovanost uživatelů o možné účasti na projektech a návazných službách, které by jim zpočátku mohly pomoci.

11 Abstract

Problems connected with the departure from the children's home to the common life

Key words: family foster care, institutional and protection education, children's home, hospitalism, psychological deprivation, leaving the children's home, financial problems, housing problems, relationships problems

This work aims to find out how the former long-term users orphanages solve problems in different areas of their lives after leaving from these devices. The theoretical part describes the system of alternative care for children and adolescents in the Czech Republic and I have also focused on the characteristics of children's homes and departures from them.

The survey was carried out through interviews with former long-term users of orphanages. To achieve the goals I set out general indicators arising from theoretical knowledge. Most of the findings coincided with the theoretical part, only the area of housing has not been evaluated by respondents as problematic. Investigations pointed to the lack of user awareness of possible participation in projects and related services that would initially be helpful.